

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**CUBRÂN HALİL CUBRÂN'IN ESERLERİNDE WILLIAM BLAKE
ETKİSİ**

Sabiha ERDİL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Şükrü ŞİRİN

OCAK - 2025

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CUBRÂN HALİL CUBRÂN'IN ESERLERİNDE WILLIAM
BLAKE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sabiha ERDİL

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Arap Dili ve Belagatı**

“Bu tez 23/01/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI	Başarılı
Doç. Dr. Şükrü ŞİRİN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Yakup EROĞLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Sabiha ERDİL

23/01/2025

ÖN SÖZ

Cubrân Halil Cubrân, Modern Arap Edebiyatında Mehcer ekolünün kurucusu ve en önemli temsilcisidir. Onun edebî temayüllerinin şekillenmesinde etkisi olduğu düşünülen pek çok edebiyatçı ve düşünür vardır. Bunlardan biri de İngiliz edebiyatının romantik ve mistik şairi William Blake'dir. Zira Blake de tıpkı Cubrân gibi şair ressamlardır.

Cubrân'ın, bu çalışmanın konusu olabilecek sekiz adet Arapça eseri tespit edilmiştir. Çalışma, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Cubrân'ın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği; ikinci bölümde ise William Blake'in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ele alınmıştır. Üçüncü ve ana bölümde, Cubrân ve Blake'in eserlerinde ortak olduğu tespit edilen temalar üzerinden her iki yazarın çalışmaları içerik ve üslup açısından incelenmiştir.

Çalışmanın başından bu yana gösterdiği sabrı, anlayışı ve ilgisi bir yana; lisans hayatımın ilk günlerinden bugüne tavrı ve üslubuyla Arapçayı sevdiren, bu alanda çalışmak için örnek ve rehber bildiğim kıymetli danışmanım Doç. Dr. Şükrü Şirin'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmalarına sunduğu destek ve kaynak temini için Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı ve Hüseyin Alhas'a; hayatımın her alanında olduğu gibi tez süreci boyunca da çalışmalarımı özenle takip edip yönlendirmeleriyle destek olan akademik rehberim Semra Kaya Aitaouri'ye teşekkür ederim. Diğer bir teşekkür ise yüzünü göremesem de üzerimdeki emeğini inkâr edemeyeceğim merhum dayım Seydi Ali Keskin'dir. Geride bıraktığı kitapları vesilesiyle henüz lise çağında bir öğrenci iken tanıştığım Cubrân'ı bugün bir tez konusu olarak çalışmış olmak, benim için bir vefa temsilidir. Son ve en önemli teşekkürüm ise 6 Şubat depreminde kaybettiğim çocukluk arkadaşım merhume Merve Küçükaslan'adır. Çalışmamı; yokluğuyla bile güzel işler yapmama, başladığım işi bitirmeye ve hayata karşı inancımı kavuşmak umuduyla diri tutmama vesile olan güzel yüzlü arkadaşşıma ithaf ediyorum.

Sabiha ERDİL

23/01/2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: CUBRÂN HALİL CUBRÂN'IN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	4
1.1. Hayatı	4
1.1.1. Doğumu ve Çocukluğu	4
1.1.2. Amerika'ya Göç, Eğitim Hayatı ve Sonraki Dönemler	4
1.2. Eserleri.....	6
1.2.1. Arapça Eserleri.....	7
1.2.2. İngilizce Eserleri	9
1.3. Edebî Kişiliği.....	11
2. BÖLÜM: WILLIAM BLAKE'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	17
2.1. Hayatı	16
2.1.1. Doğumu ve Çocukluğu.....	16
2.1.2. Eğitim Hayatı ve Sonraki Dönemler	18
2.2. Eserleri.....	19
2.2.1. Şiir Kitapları.....	20
2.2.2. Diğer Eserleri	21
2.3. Edebî Kişiliği.....	21
3. BÖLÜM: CUBRÂN HALİL CUBRÂN'DA WILLIAM BLAKE ETKİSİ.....	29
3.1. Blake'in Cubrân'ın Sanatına Etkisi	30
3.2. Blake'in Cubrân'ın Edebiyatına Etkisi.....	32
3.2.1. Üslup ve Biçim Bakımından Etkiler	33
3.2.2. İçerik ve Tema Bakımından Etkiler	33
3.2.2.1. Doğa Teması.....	33
3.2.2.2. Karamsarlık ve Melankoli Teması.....	37
3.2.2.3. İsyan ve Başkaldırı Teması.....	40
3.2.2.4. Din Teması.....	43

3.2.2.5. Özgürlük Teması	50
SONUÇ	53
KAYNAKÇA	57
EK	61
ÖZ GEÇMİŞ	70

ÖZET	
Başlık: Cubrân Halil Cubrân'ın Eserlerinde William Blake Etkisi	
Yazar: Sabiha ERDİL	
Danışman: Doç. Dr. Şükrü ŞİRİN	
Kabul Tarihi: 23/01/2025	Sayfa Sayısı: iv (ön kısım) + 62 (ana kısım) + 7 (ek)
Bu çalışmada, modern Arap Edebiyatının batıdaki temsilcilerinden Cubrân Halil Cubrân ve İngiliz Edebiyatının önemli şairi William Blake'in eserleri incelenmiştir. Araştırmada kullanılan temel kaynaklar Cubrân'ın <i>Arâ'isü'l-mürûc</i> (Vadinin Perileri), <i>el-Ervâhu'l-mütemerride</i> (Asi Ruhlar), <i>el-Ecnihatü'l-mütekessire</i> (Kırık Kanatlar), <i>Dem'a ve İbtisâme</i> (Gözyaşı ve Tebessüm), <i>el-Mevâkib</i> (Kafiler), <i>el-Avâsıf</i> (Fırtınalar), <i>el-Bedâ'i' ve't-tarâ'if</i> (Güzellikler ve Nükteler), <i>el-Mûsika</i> (Musiki) adlı eserleri ve William Blake'in <i>Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları</i>, <i>Kehanet Kitapları/Vahiy Kitapları</i> isimli eserleridir. Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde Cubrân'ın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği; ikinci bölümde ise William Blake'in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgilere yer verilmiştir. Son bölümde ise Blake'in Cubrân üzerindeki etkileri sanatta ve edebiyatta olmak üzere ayrı ayrı ele alınmıştır. Edebiyatta etkileri üslup ve içerik bakımından incelenmiştir. Arapça olarak kaleme aldığı eserleri doğa, karamsarlık, isyan ve başkaldırı, din ve son olarak özgürlük temaları altında Blake'in eserleri ile mukayese edilmiştir. Çalışmamızın sonucunda Cubrân'ın özellikle dine ve kiliseye dair negatif tutumunda William Blake'in etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında romantizmin kurucularından sayılan Blake'in, Cubrân'ın doğaya dair temsil ve benzetmelerinde de etkisi olduğu görülmüştür. Ancak isyan ve başkaldırı temasına gelince, Blake'ten etkilenmiş olmakla beraber fitratından getirdiği temayüllerin daha baskın olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Karamsarlık ve melankolinin ise yine mizacı sebebiyle Cubrân'ın eserlerinde yoğun bir biçimde yer bulduğu tespit edilen sonuçlar arasındadır. Özgürlük ile ilgili tutumlarının ise kilisenin ve diğer otoritelerin baskıları sebebiyle aynı gerekçelerle ortaya çıktığı tespit edilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Edebiyat, Cubrân Halil Cubrân, William Blake, Romantizm	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Effect of William Blake on the Works of Jubran Khalil Jubran	
Author of Thesis: Sabiha ERDİL	
Supervisor: Assoc. Prof. Şükrü ŞİRİN	
Accepted Date: 23/01/2025	Number of Pages: iv (pre text) + 62 (main body) + 7 (add)
In this study, works of Jubran Khalil Jubran one of the representatives of modern Arabic literature in the west and William Blake who was an important poet of English literature, were examined . The works used as main sources in this study are Jubran <i>Arâ'isü'l-mürûc</i> (Nymphs of the Valley), <i>el-Ervâhu'l-mütemerride</i> (Spirits Rebellious), <i>el-Ecnihatü'l-mütekessire</i> (The Broken Wings), <i>Dem'a ve İbtisâme</i> (A Tear And A Smile), <i>el-Mevâkib</i> (The Processions), <i>el-Avâsıf</i> (The Storm), <i>el-Bedâ'i' ve't-tarâ'if</i> (Thoughts And Meditations), <i>el-Mûsika</i> (On Music) and William Blake's <i>The Songs of Innocence and Experience</i>, <i>The Prophetic Books</i>. In this study consisting of an introduction and three parts, the first part mainly deals with information about Jubran's life, works and his personality as a literary figure. In the second part, information about William Blake's life, works and his personality as a literary figure is presented. In the last part, Jubran's work written in Arabic have been compared to those of Blake's based on the themes of nature, pessimism, revolt and rebellion, religion and finally freedom. The results of the study have suggested that Blake had an influence on Jubran negative attitude especially towards religion and the church. Furthermore, it has been obviously seen that Blake who is considered to be the leading founder of romanticism movement, also had an influence on Jubran's representations and analogies of nature. However, when it comes to the themes of revolt and rebellion, it has been thought that although he was influenced by Blake, Jubran's tendencies he had in his nature were more dominant. It has been observed that rebellion and melancholy were heavily featured in Jubran's works due to this temperament. It has been determined that his attitudes towards freedom emerged for the same reasons due to pressures of the church and other authorities.	
Keywords: Arabic Language, Literature, Jubran Halil Jubran, William Blake, Romanticism	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Cubrân Halil Cubrân,¹ Modern Arap Edebiyatında Mehcer² ekolünün kurucusu ve en önemli temsilcilerinden birisidir. Şiir, roman, hikâye gibi edebiyatın farklı kollarında eserler kaleme almıştır. Cubrân'ın düşünce dünyasını ve edebî kimliğini şekillendiren pek çok şair, filozof ve düşünce adamı vardır. Bunlardan biri de İngiliz şair ve ressam William Blake'dir. Bu çalışmada Cubrân'ın Arapça kaleme aldığı eserlerinde William Blake etkisi ele alınacaktır.

Çalışmanın Amacı

Ülkemizde Cubrân ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok eserlerinin içeriği ve üslubu üzerine olmuştur. Yapılan çalışmaların, Cubrân'ın beslendiği kaynaklar ve etkilendiği isimler hususuna yeterince değinmediği düşünülmektedir. Bu çalışmada Cubrân'ın düşünce dünyasında ve edebiyatında önemli izler bırakan William Blake'in Cubrân'ın edebiyatına etkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Cubrân'ın çalışmada incelenen eserleri, farklı yönleriyle bazı akademik çalışmalara konu edilmiştir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi bunlardan hiçbiri Cubrân'ın beslendiği kaynaklar ile ilgili değildir. Daha çok Cubran'ın eserlerini içerik ve üslup açısından incelemek amacıyla kaleme alınan bu eserlerden ulaşabildiklerimizin bazıları şunlardır: Hüseyin Günday, *“Halil Cubrân ve Çağdaş Arap Edebiyatındaki Yeri”* isimli doktora tezinde Ortadoğu'dan Amerika'ya gerçekleştirilen göçün siyasi, ekonomik, toplumsal vb. sebepleri üzerinde durarak bunların modern Arap edebiyatının önemli bir ekolü olan

¹ Yazarın ismi ile ilgili Cubrân, Cibrân ve Cibran olmak üzere üç farklı okuyuş bulunmaktadır. Bu çalışmada Lübnanlıların ve çağdaşlarının da tercih ettiği üzere Cubrân şeklindeki okuyuş tercih edilmiştir. Ancak dipnotlarda ve kaynakçada bahsi geçen eser müelliflerinin tercihleri muhafaza edilmiştir.

² Mehcer ekolü, on dokuzuncu yüzyılın ortasından yirminci yüzyılın başına kadarki süreçte Ortadoğu'da meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyal karışıklıklar neticesinde Amerika'ya göç eden Arap ediplerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan edebî bir ekoldür. Mehcer ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Saydah, Corc, *Edebünâ ve üdebâ'ünâ fi'l-mehâciri'l-Emrîkiyye*, Beyrut: Daru'l-İlm, 1957. Hüseyin Yazıcı, *Göç Edebiyatı-Doğu'yu Batıya Taşıyanlar* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2022), İsa en-Nâûrî, *Edebu'l Mehcer*, Mısır, 1988.

Mehcer ekolü üzerindeki etkilerini ele almıştır. Cubrân'ın hayatı, eserleri, edebî kişiliği hakkında ülkemizde yapılan ilk kapsamlı çalışmalardan biri olan bu çalışmada çocukluğundan itibaren Cubrân'ın hayatına, kişiliğine ve edebî dünyasına etki eden faktörlere yer verilmiştir.³

Şerife Dede, Cubrân Halil Cubrân ve “*el-Ecnihatu'l-Mutekessire*” (*Kırık Kanatlar*) İsimli Romanının Mehcer Edebiyatı'ndaki Yeri” isimli yüksek lisans tezinde Mehcer edebiyatının genel özelliklerinden bahsetmiş, Cubrân'ın hayatına dair bilgilere yer vermiştir. Etkilendiği edebî akımlardan ve düşünce akımlarından hareketle Kırık Kanatlar romanını belirli açılardan incelemeye tabi tutmuştur.⁴

Hüseyin Yazıcı “*Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*” isimli kapsamlı çalışmasında Mehcer edebiyatının kurucusu ve en önemli temsilci olarak ele aldığı müstakil bir bölümde Cubrân'ın hayatını, eserlerini ve edebî kimliğini ele alarak Cubrân üzerinde etkisi olduğunu tespit ettiği şair, yazar ve düşünce adamlarına dair bilgiler sunmuştur. Ancak bu tespitler detaylandırılmamış, çalışma özel olarak bu konuya yoğunlaşmamış ve bu etkilerin boyutuna dair bir inceleme sunulmamıştır.⁵

Mehmet Selim Çiçek “*Halil Cubrân'da Varoluşçu Temalar*” isimli yüksek lisans tez çalışmasında Cubrân'ın felsefi kimliği üzerinde durmuştur. Eserlerinde ele aldığı kaygı, özgürlük, yalnızlık, umut vb. varoluşçu temalar ve Cubrân'ın düşünce dünyasındaki izleri üzerine hazırlanan çalışmada, onun düşünce dünyasına etki eden isimlere de atıflar yapılmıştır.⁶

Sultan Şimşek “*Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı*”⁷ adlı doktora çalışmasında Mehcer edebiyatının üç önemli temsilcisi Emin er-Reyhani, Mihail Nuayme ve Cubrân Halil Cubrân'ın dine dair görüşlerini ele almıştır. Çalışmasında Cubrân'ın dini bilincinin oluşumuna kaynaklık eden unsurları, vahdet-i vücud düşüncesi ile ilişkisi ve özellikle reenkarnasyona dair görüşlerinin dini anlayışına etkilerini tespit etmiştir.

Sözü edilen çalışmalar genellikle Cubrân'ın hayatı, eserleri, Amerika'da kurucusu olduğu edebî organizasyonlar ile ilgili bilgiler vermektedir. Özel olarak bir eserini ele alan

³ Hüseyin Günday, *Cubrân Halil Cubrân ve Çağdaş Arap Edebiyatındaki Yeri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2002).

⁴ Şerife Dede, *Cubrân Halil Cibrân ve El-Ecnihatu'l-Mutekessire İsimli Romanının Mehcer Edebiyatı'ndaki Yeri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019).

⁵ Hüseyin Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2022).

⁶ Mehmet Selim Çiçek, *Halil Cibrân'da Varoluşçu Temalar* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2022).

⁷ Sultan Şimşek, *Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2011).

çalışmalar ise genellikle ele aldığı eserin teknik yapısı, teması, edebî değeri üzerinedir. Ancak bazı genel başlıklar dışında Cubrân'ın etkilendiği kaynaklara yeterince değinilmediği görülmüştür. Bu gerekçeler sebebiyle çalışmanın konusu, Cubrân üzerinde sanatsal, edebî ve mistik anlamda etkisi olduğunu düşündüğümüz William Blake olarak belirlenmiştir. Bu çalışmayla Blake'in Cubrân üzerindeki etkilerinin görülmesi, aynı zamanda bu alanda yapılacak çalışmaların da bir adımı olması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada incelenen temel kaynaklar⁸, Cubrân'ın Arapça kaleme aldığı *Arâ'isü'l-mürûc* (Vadinin Perileri), *el-Ervâhu'l-mütemerride* (Asi Ruhlar), *el-Ecnihatü'l-mütekessire* (Kırık Kanatlar), *Dem'a ve İbtisâme* (Gözyaşı ve Tebessüm), *el-Mevâkib* (Kafiler), *el-Avâsîf* (Fırtınalar), *el-Bedâ'i' ve't-tarâ'if* (Bütün Şiirler ve Şiirsel Yazılar), *el-Mûsîka* (Musiki) adlı eserleri ve William Blake'in *Songs of Innocence* (Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları), *Kehanet Kitapları/Vahiy Kitapları* isimli eserleridir. Ayrıca Cubrân'ın İngilizce kaleme aldığı diğer eserleri de ana kaynaklardandır. Cubrân'ın bahsi geçen eserleri *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân* adlı çalışma üzerinden incelenmiştir.⁹

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Cubrân'ın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde William Blake'in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ele alınmıştır. Tezin asıl konusu olan son bölümde ise Cubrân'ın Arapça olarak kaleme aldığı eserleri doğa, karamsarlık, isyan ve başkaldırı, din ve son olarak özgürlük temaları altında Blake'in eserleri ile mukayese edilmiştir.

⁸ Bahsi geçen eserlerin parantez içinde verilen Türkçe isimleri, mütercimlerin tasarrufuna sadık kalmak suretiyle olduğu gibi verilmiş, tarafımızdan herhangi bir tercüme yapılmamıştır.

⁹ Cubrân Halil Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân* (Beyrut: Mektebetü's-Sâdir, 1949).

1. BÖLÜM: CUBRÂN HALİL CUBRÂN'IN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı

1.1.1. Doğumu ve Çocukluğu

Cubrân Halil Cubrân 1883 yılında Lübnan'ın Bişerrî kasabasında Mârûnî¹⁰ bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesi Kamile, Cubrân'ın babası Halil ile olan evliliğinden önce iki ayrı evlilik daha yapmıştır.¹¹ Bu evlilikten sırasıyla Cubrân, Miryana ve Sultane isiminde üç çocuk dünyaya gelmiştir. Ayrıca annesinin bir önceki evliliğinden doğan Butrus adındaki oğlu da onlarla beraber yaşamıştır.¹²

Bir kilisede papaz olan Abdulkadir Rahme'nin kızı Kamile eğitimli bir aileye mensuptu. Anne Kamile, görgülü, kendini yetiştirmiş bir kadın olarak çocuklarının da eğitim almasını istemiştir. Baba tarafında ise işler tam tersiydi. Tâcir Mihail'in oğlu Halil, içki müptelâsı bir kişiydi.¹³ Sert ve hırçın bir adamdı. Alkol ve kumar bağımlılığı sebebiyle ailesine zor zamanlar yaşatmıştı. Sabıkası bu denli kötü bir baba ile yaşamının ve evdeki kavgalara şahitlik etmenin Cubrân'ın ruh sağlığını da etkilemiş olabileceği ve ileride edebî dünyasına olumsuz olarak yansımış olabileceği düşünülebilir. Cubrân'ın babası ile ilgili şu sözleri bu düşüncemizi destekler niteliktedir: “Babam benimle savaştı ve beni savaşıma yani isyan etmeye teşvik etti.”¹⁴ Bu, ileride Cubrân'ın eserlerinde etkisini gösterecek önemli bir ifadedir.

1.1.2. Amerika'ya Göç, Eğitim Hayatı ve Sonraki Dönemler

1895 yılında anne Kamile, çocuklarıyla beraber Amerika'nın Boston şehrine göç etmiştir.¹⁵ O dönemde ailenin reisi Halil'in neden ailesiyle gitmediği konusunda çeşitli

¹⁰ Beşinci yüzyılın ortalarında yaşayan Aziz Mârûn isimli rahibe nispetle bu ismi alan grup, Hz. İsa'nın insan ve ilah olarak bir olduğunu düşünen diyofizit anlayışı savunan Hristiyan mezhebine mensuptur. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: İsmail Taşpınar, “Mârûnîler”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2020), 28/71-72.

¹¹ Ziyad Belinja, *Tatavvurâtü'l edebi'l-Arabî el-Hadîs fî Dav'i Hayati Cubrân Halil Cubrân* (Hindistan: Mecmau Mâlik Dinar el-İslâmî, 2017), 7.

¹² Kenan Demirayak, “Cibrân Halil Cibrân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2020), EK-1/259.

¹³ Hilal Durak - Abdussamed Yeşildağ, “Cibran Halil Cibran Kırık Kanatlar Romanının Sosyolojik /Dini Açıdan Bir İncelemesi”, (Ankara: İksad Yayınevi, 2020), 5.

¹⁴ Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*, 102.

¹⁵ Hanâ el-Fahûrî, *Târîhu'l edebi'l-Arabî* (Beyrut: Mektebetü'l-Bûlisiyye, 1953), 1113.

yorumlar yapılmıştır. Bunlardan en meşhur olanı, Halil'in zimmetine geçirdiği para sebebiyle hapse girmiş olmasıdır.¹⁶ Nihayetinde artık yaşadıkları kasabada hayat onlar için zorlaşmış, diğer göçmenler gibi Amerika'ya gitmek mecburiyetinde kalmışlardır.

O dönem yaşanan göçler sebebiyle Boston ve New York büyük bir Suriyeli nüfusa sahipti.¹⁷ Cubrân ve ailesi Arap âdetlerinin ve Arapçanın yaygın olduğu bu bölgeye çok fazla yabancılik çekmemişlerdir. Cubrân, yoksulluk içinde geçirdiği çocukluk döneminden sonra ailede eğitimine devam eden tek birey olmuştur. Cubrân burada hayır derneklerinin girişimiyle bir ilkokula yazılarak Amerika'daki eğitimine başlamıştır. İki buçuk sene kadar devam ettiği bu okulda İngilizce eğitimi almıştır. Ancak bununla yetinmeyip kültür merkezlerine de gitmiş, resim, tiyatro, sanat eğitimleri de almıştır.¹⁸

Bundan yaklaşık üç sene sonra Cubrân eğitim maksadıyla memleketi Lübnan'a geri dönmüştür. Orada el-Hikme enstitüsünde Arapça eğitim almıştır.¹⁹ Aynı zamanda mitoloji, resim, şiir, felsefe, fen ilimleri gibi alanlarda da kendini geliştirecek okumalar yapmıştır. Özellikle mitoloji ile ilgisinin bu zamanlardan geldiği düşünülebilir. Cubrân, hayatının ilerleyen dönemlerinde de görüşmeye devam edeceği yakın arkadaşı Yusuf el-Huveyyik (ö. 1962) ile de bu okulda tanışmış,²⁰ birlikte edebî münazaralar yapmışlardır. Cubrân burada ilk resim koleksiyonlarını oluşturmuş, ilk yazılarını yayımlamıştır. Yusuf el-Haddâd (ö. 1949) ve Abdullah el-Bustâni (ö. 1930) gibi dönemin önemli hocalarından eğitim almıştır.²¹

Cubrân, on dört yaşındaki kardeşi Sultane'nin ölüm haberi üzerine 1902 yılında Boston'a dönmüştür.²² Bir sonraki yıl ise kardeşi Butrus ve annesi Kamile'yi de kaybetmiş, kız kardeşi Miryana ile yalnız kalmıştır. Bu dönemde, kendisi gibi Amerika'ya göç eden Arap edebiyatçıların çıkardığı el-Muhacir gazetesinde ilk makalesini yayımlamıştır. Aynı gazetede bir süre sosyal hayatı konu edinen makaleler kaleme almıştır. Bazı resimlerini satarak, gazetelerde yazılar yazarak geçimini sağlamaya çalışan Cubrân bu esnada

¹⁶ Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*, 94.

¹⁷ *الاتجاهات الحديثة في الأدب العربي : أدب المهجر* Haziran 2022.

¹⁸ Ahmet Kâzım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı* (Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018), 118.

¹⁹ Caroline Halmanit, "Cubrân Halil Cubrân fî Tatvîri'l edebî'l-Arabî el-Hadîs", *Al-Turâs* 20/1 (2014), 85.

²⁰ Demirayak, "Cibrân Halil Cibrân", EK-1/260.

²¹ Demirayak, "Cibrân Halil Cibrân", EK-1/260.

²² Demirayak, "Cibrân Halil Cibrân", EK-1/260.

hayatının ilerleyen zamanlarında da yanında olacak, kendisini maddi ve manevi destekleyecek yakın dostu Mary Haskell (ö. 1964) ile tanışmıştır.²³

Mary'nin desteği ile Cubrân, 1908 yılı sonunda başta yağlı boya üzerine dersler almak üzere Paris'e gitmiştir.²⁴ Académie Julian'de aldığı üç yıllık eğitim esnasında dönemin ünlü ressamı ve sanatçıları ile de bir araya gelmiştir. Özellikle ressam ve heykeltıraş Rodin (ö. 1917) ile bu dönemde çalışmış ve onunla yakın bir ilişki içerisinde olmuştur. İlerleyen zamanlarda yakından tanıyacağı şair ve ressam William Blake'i de ilk kez onun vesilesiyle tanımıştır. Öyle ki, Rodin ileride Cubrân için "20.yy'ın William Blake'i" diyecek kişidir.²⁵ Yine bu dönemde el-Hikme Enstitüsü'nden yakın arkadaşı Yusuf el-Huveyyik de Paris'e gelmiştir. Birlikte Paris'in kültür merkezlerini, sergilerini gezmiş ve çizimler yapmışlardır.²⁶

Paris dönüşünden sonra 1912'de uzun yıllardır yaşadığı Boston'dan New York'a taşınmış, sanat ve edebiyatla ilgili çalışmalarını burada devam ettirmiştir.²⁷ İlerleyen dönemlerde iki farklı resim sergisi de açmış ancak bunlardan beklediği sonucu alamamıştır. 1921'de sağlık problemleri yaşamaya başlamış ve annesiyle kardeşinin de ölüm sebebi olan tüberküloza yakalanmıştır. On yıl kadar sirozun da eşlik ettiği bu rahatsızlığı çektikten sonra 1931'de henüz 48 yaşında iken vefat etmiştir. Cenazesi vasiyeti üzerine ömrünce uzak kaldığı memleketi Lübnan'a götürülmüş ve Bişerrî köyünde defnedilmiştir.²⁸

1.2. Eserleri

Cubrân Halil Cubrân, şiir, roman, öykü, makale, deneme gibi farklı türlerde eserler kaleme almıştır. Cubrân'ın edebiyatı; eserlerini Arapça kaleme aldığı ilk dönem (1905-1918) ve İngilizce olarak kaleme aldığı ikinci dönem (1918 sonrası) olarak düşünülebilir. İlk on senelik dönemde eserlerini daha duygusal, daha sembolik bir üslupla kaleme alan Cubrân'ın sonraki dönemde daha felsefi bir dil kullandığı görülmektedir.

²³ Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*, 95.

²⁴ Demirayak, "Cibrân Halil Cibrân", EK-1/260.

²⁵ Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*, 98.

²⁶ Demirayak, "Cibrân Halil Cibrân", EK-1/260.

²⁷ Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*, 96.

²⁸ Hüseyin Yazıcı, "Mizacı ve Düşünceleri Arasında Çırpınan Bir Şahsiyet: Cibrân Halil Cibrân Öncesi Orta Doğu'ya Kısa Bir Bakış", *Şarkiyat Mecmuası* 13 (Şubat, 2008), 139.

1.2.1. Arapça Eserleri

el-Mûsîka (Musiki): Cubrân'ın ilk eseri olup 1905'te kaleme alınmıştır. Musikide makamları ele aldığı bu çalışmasında Cubrân, bu makamların insan ruhundaki tesirine dair düşüncelerini ifade etmiştir. Bu eser, sonraki eserlerinde etkili olacak romantizmin belirgin bir biçimde etkisini gösterdiği ilk eseridir.

Arâ'isü'l-mürûc (Vadinin Perileri): 1906 yılında New York'ta Arapça olarak yayımlanmış bu eser “Ramâdu'l-ecyâl ve'n-nâru'l-hâlîde”, “Martâ el-Bâniyye”, “Yûhannâ el-Mecnûn” isimli üç ayrı öyküden oluşmaktadır. İlk öyküsünde aşkın sonsuzluğu ve reenkarnasyon gibi konuları ele alan Cubrân, ikinci öyküsünde daha önce müstakil olarak yayımladığı Banlı Marta'nın hikayesini anlatmaktadır. Son öyküde ise kilise ve din adamlarına yönelik eleştirilerini ana karakterin başına gelenler üzerinden dile getirmektedir. Eser, “Vadinin Perileri” adıyla Cahit Koytak tarafından 2012 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir.²⁹

el-Ervâhu'l-mütemerride (Asi Ruhlar): 1908 yılında yayımlanan eser “Verde el-Hânî”, “Surâhu'l-kubûr”, “Mazca'u'l-'arûs”, “Halîl el-Kâfir” isimli dört öyküden oluşmaktadır. Cubrân bu eseriyle halkı feodalitenin zulmüne karşı ayaklandırmak, kiliseye karşı duydukları koşulsuz bağlılık konusunda uyarmak istemiştir. Yozlaşan ilişkilere, din adamlarının dini dilediğince kullanmasına bir tepki olarak kaleme aldığı bu eser, kötü örnek olduğu düşüncesiyle Beyrut'ta yasaklanmış, kendisi de Mârûnî kilisesi tarafından afroz edilmiştir.³⁰ İlk olarak Muammer Sarıkaya tarafından 2001 yılında “*Asi Ruhlar*”³¹ adıyla Türkçe'ye tercüme edilen eser, ikinci olarak Cahit Koytak tarafından 2013 yılında “*Başkaldıran Ruhlar*” adıyla tercüme edilmiştir.³²

el-Ecnihatü'l-mütekessire (Kırık Kanatlar): Cubrân'ın 1911 yılında New York'ta yayımladığı ilk romanıdır. Eserin dili Arapçadır. Cubrân bu eserinde, zoraki bir evlilik neticesinde çocuğu ile ortada kalmış Selma isimli bir genç kızın öyküsünü anlatmıştır. Selma, karşılaştığı zorluklar ve yaşadığı baskıyla aslında bütün Doğulu kadınları temsil etmektedir. “*Doğulu Kadın*” temasının ilk kez öyküleştirildiği bu romandaki hikâyenin,

²⁹ Halil Cibran, *Vadinin Perileri*, çev. Cahit Koytak (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012).

³⁰ Yazıcı, “Mizacı ve Düşünceleri Arasında Çırpınan Bir Şahsiyet”, 143.

³¹ Halil Cibran, *Asi Ruhlar*, çev. Muammer Sarıkaya - Eyyup Tanrıverdi (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012).

³² Halil Cibran, *Başkaldıran Ruhlar*, çev. Cahit Koytak (İstanbul: Kapı Yayınları, 2013).

otobiyografik bir hikâye olduğu, Cubrân'ın Beyrut'ta Halâ ed-Dâhir isimli bir hanımla yaşadığı duygusal ilişkiden de esinlenmiş olduğu söylenmiştir.³³ Roman, “*Kırık Kanatlar*” ismiyle Ersan Devrim (1999) ve Cahit Koytak (2013) tarafından ayrı ayrı tercümelere Türkçeye kazandırılmıştır.³⁴

Dem‘a ve İbtisâme (Gözyaşı ve Tebessüm): 1914'te yayımlanan eser Cubrân'ın sembolik kısa öyküleri ve makalelerinden oluşmaktadır. Nesîb Arîza'nın isteği üzerine, el-Muhâcir gazetesinde yazdığı makaleler ve Paris'te kaleme aldığı iki makalesinin derlemesinden oluşmaktadır.³⁵ İlk olarak Feyza Karagöz tarafından “*Bir Damla Yaş ve Bir Gülümseyiş*” adıyla tercüme edilmiş, sonrasında farklı çevirileri de yayımlanmıştır.³⁶ Cubrân'ın aklın ve kalbin gelgitlerinde kaleme aldığı eserine bu ismi Blake'in zıtlıklar üzerine inşa ettiği dünya anlayışından mülhem verdiği söylenmiştir.³⁷

el-Bedâ‘i ve’t-tarâif (Güzellikler ve Nüktele): Cubrân'ın Arapça olarak yayımlanan son eseri olup makale ve şiir derlemelerinden oluşmaktadır. Bunların dışında *İrem Zati'l-İmad* adlı bir tiyatro oyunu da eserin sonuna eklenmiştir. Şiirler ve yazılar “*Bütün Şiirler ve Şiirsel Yazılar*” adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.³⁸

el-Mevâkib (Kafiler): Cubrân'ın 1918'de müstakil olarak şiir biçiminde yayımlanmış kitabıdır. Felsefî bir bakış açısıyla kaleme alınmış şiir, Arap edebiyatının daha önceden tanımadığı bir biçimdedir. Cubrân bu şiirini doğayı güzelleme ve övgü amacıyla kaleme almamıştır. Cennet gibi gördüğü tabiatı, iyiliğin simgesi; şehirle temsil edilen toplumu da kötülüğün simgesi olarak görmektedir. İç dünyası sevgi, özgürlük, temizlik, kemal ve estetikle doluyken, madde alemi, insanı insana köle durumuna getiren kanunlar dünyası, yapmacıklık ve kıskançlık dünyasıdır.³⁹

Mevâkib'in Türkçe tercümesi 2000'de Mîhâil Nuayme ve Cubrân'ın şiirlerinin ortak yayımlandığı “*Gözlerin Fısıltısı*”⁴⁰ adlı eserde yayımlanmıştır.

³³ Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, 120.

³⁴ Halil Cibran, *Kırık Kanatlar*, çev. Ersan Devrim (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999), Halil Cibran, *Kırık Kanatlar*, çev. Cahit Koytak (İstanbul: Kapı Yayınları, 2013).

³⁵ Hamide Çetinkaya, *Cibrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2019), 18.

³⁶ Demirayak, “Cibrân Halil Cibrân”, EK-1/261.

³⁷ Demirayak, “Cibrân Halil Cibrân”, EK-1/260.

³⁸ Halil Cibran, *Bütün Şiirler ve Şiirsel Yazılar*, çev. Kenan Demirayak (İstanbul: Sen Yayınları, 2022).

³⁹ Çetinkaya, *Cibrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*, 57.

⁴⁰ Halil Cibran, *Gözlerin Fısıltısı*, çev. Hüseyin Yazıcı (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000).

el-Avâsîf (Fırtınalar): 1920’de yayımlanan *el-Avâsîf*, Cibrân’ın felsefî görüşlerini ve hayata bakışını gösteren en önemli eserlerinden biridir. İçerisinde Cibrân’ın muhtelif konularda kaleme aldığı makaleleri ve hikayeleri yer almaktadır. İlk olarak Ahmet Murat Özel tarafından 1999’da “*Fırtınalar*”⁴¹ adıyla tercüme edilmiştir.

1.2.2. İngilizce Eserleri

The Madman (el-Mecnûn/ Meczup): Cibrân’ın yazım dili olarak Arapçadan İngilizceye geçiş döneminin ilk örneğidir. 1918’de New York’ta neşredilen bu eserde Cibrân’ın felsefî ve sembolik öyküleri ve bazı nesirleri yer almaktadır.

Cibrân, birbiriyle bağlantılı ve mana bakımından da kopukluk olmayan bu öykülerde bir meczup üzerinden uzlaşmadığı düzenin eleştirilerini yapmaya devam etmiştir. İlk olarak Feyza Karagöz tarafından “*Deli*”⁴² adıyla tercüme edilen eser sonrasında Cahit Koytak tarafından “*Kaçık*”⁴³ ismiyle tercüme edilmiştir. Bugün ise edebiyatımızda “*Meczup*”⁴⁴ ismiyle tanınmaktadır. Arapçaya ise ilk kez Antûniyûs Beşîr tarafından “*el-Mecnûn*” ismiyle 1945’te tercümesi yapılmıştır.⁴⁵

The Forerunner (es-Sâbık/Haberci): Cibrân’ın 1920’de New York’ta yayımlanan kitabıdır. Cibrân bu kitabında mitolojik ve mistik düşüncelerini yer yer mesellerle, yer yer kısa sembolik öykülerle aktarmıştır. “*Haberci*” anlamındaki bu isimlendirme, Hz. İsa’dan önce gelerek onun geleceğini haber veren Yuhannâ el-Muhammedân’dan esinlenilmiştir.⁴⁶ Eser ilk olarak Feyza Karagöz tarafından “*Haberci*” adıyla dilimize tercüme edilmiştir.⁴⁷ 2012’de ise Cahit Koytak tarafından “*Öncü*”⁴⁸ adıyla tercümesi yapılmıştır. Arapçaya tercümesi ise Antûniyûs Beşîr tarafından 1945’te “*es-Sâbık*” adıyla yapılmıştır.⁴⁹

The Prophet (en-Nebî/Ermiş): Cibrân’ın 1923’te New York’ta yayımlanan bu kitabı, üçüncü İngilizce kitabıdır. Cibrân’ın başta Amerika’da sonra da dünyada tanınması ve

⁴¹ Halil Cibran, *Fırtınalar*, çev. Ahmet Murat Özel (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999).

⁴² Halil Cibran, *Deli*, çev. Feyza Karagöz (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1998).

⁴³ Halil Cibran, *Kaçık*, çev. Cahit Koytak (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012).

⁴⁴ Halil Cibran, *Meczup* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

⁴⁵ Demirayak, “Cibrân Halil Cibrân”, EK-1/261.

⁴⁶ Demirayak, “Cibrân Halil Cibrân”, EK-1/261.

⁴⁷ Halil Cibran, *Haberci* (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004).

⁴⁸ Halil Cibran, *Öncü* (Kapı Yayınları, 2012).

⁴⁹ Demirayak, “Cibrân Halil Cibrân”, EK-1/261.

meşhur olmasını sağlayan Ermiş, birçok dile çevrilmiş, kısa sürede Amerika'daki nüshaları bir milyonu aşmıştır.⁵⁰

Cubrân hayatta iken bu kitabın yirmi baskı yaptığı aktarılmaktadır.⁵¹ İlk olarak Ömer Rıza Doğrul tarafından “*Hak Erenler*” adıyla dilimize tercüme edilmiştir.⁵²

Sand and Foam (Raml ve Zebed/Kum ve Köpük): Cubrân'ın aforizma ve hikmetli sözlerden oluşan bu eseri 1926'da Mısır'da yayımlanmıştır. İlk olarak “*Kum ve Köpük, Avare: Aforizmalar ve Meseller*”⁵³ adıyla İlyas Aslan tarafından tercümesi yapılmıştır. Antûniyûs Beşîr, tarafından 1927'de “*Reml ve Zebed*” adıyla Arapçaya tercüme edilmiştir.

Jesus The Son Of Man (Yesû' İbnu'l-İnsân/İnsanoğlu İsa): Cubrân'ın 1928'de Mısır'da yayımlanan eseridir. Hazreti İsa ve bir kısmı havarilerinden oluşan yetmiş kişinin sohbet amacıyla bir araya getirildiği bu eserde Cubrân, Mesih'ten sonra modern bir canlandırma hayal etmiştir.⁵⁴ Karakterlerini özgürlük, din, mistisizm gibi konularda konuşturarak bu konular hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Bu kitapta Cubrân Hristiyanlığın geleneksel İsa anlayışına da karşı çıkmıştır.

Deniz Carey tarafından 1993'te “*İnsanoğlu İsa*” adıyla Türkçe tercümesi yapılmıştır.⁵⁵ Arapça tercümesi ise Antûniyûs Beşîr tarafından “*Yesû İbnü'l-insân*” adıyla 1933'te yapılmıştır.

The Earth Gods (Âlihetu'l-Ard/Yeryüzü Tanrıları): Cubrân'ın ölümünden az bir zaman önce 1931'de New York'ta yayımlanmıştır. Yeryüzünde yaşayan üç tanrıyı konuşturduğu bu eserde Cubrân, okuyucusunu sembollere boğmuştur. Yalnızlığı, kalabalığı ve insanları savunan iki tanrının yanında bir de asıl güzelliğin sevgide olduğunu düşünen üç tanrı resmetmiştir.

Feyza Karagöz tarafından 2004'te “*Dünya Tanrıları*” adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.⁵⁶ Arapça tercümesi ise Antûniyûs Beşîr tarafından “*Âlihetu'l-Ard*” adıyla 1932'de yapılmıştır.

⁵⁰ Çetinkaya, *Cibrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*, 20.

⁵¹ Demirayak, “Cibrân Halil Cibrân”, EK-1/261.

⁵² Halil Cibran, *Hak Erenler*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946).

⁵³ Halil Cibran, *Kum ve Köpük, Avare: Aforizmalar, Meseller*, çev. İlyas Aslan (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008).

⁵⁴ Çetinkaya, *Cibrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*, 21.

⁵⁵ Halil Cibran, *İnsanoğlu İsa*, çev. Deniz Carey (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993).

⁵⁶ Halil Cibran, *Dünya Tanrıları* (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002).

The Wanderer (et-Tâih/Gezgin): Cubrân'ın ölümünden sonra, 1932'de New York'ta yayımlanmıştır. Cubrân'ın sembolik mesel ve kısa hikayelerle karamsarlık, cehalet, geri kalmışlık gibi konulara değindiği eseridir. İlk olarak Sibel Özbudun tarafından “*Gezgin*” adıyla dilimize tercümesi yapılmıştır.⁵⁷ Arapça tercümesi ise Abdülatîf Şerâre tarafından “*et-Tâih*” adıyla 2004'te yapılmıştır.

The Garden of The Prophet (Hadîkatü'n-Nebî/Ermişin Bahçesi): Cubrân'ın ölümünden iki yıl sonra, 1933'te New York'ta yayımlanmıştır. Ermiş adlı eserin devamı olan kitapta Cubrân, baş karakter el-Mustafa'nın doğduğu yere döndükten sonra halkına verdiği vaazlardan oluşur. Sembolik ve felsefi dilini burada da devam ettiren Cubrân, el-Mustafa diliyle uzlet, evren, ayrılık, yalnızlık gibi konularda konuşmuştur.

İlk olarak Tanju Sirmen tarafından “*Ermişin Bahçesi*” adıyla 1989'da dilimize tercüme edilen eser,⁵⁸ Abdülatîf Şerâre tarafından “*Hadîkatü'n-nebî*” adıyla da 1995'te Arapçaya tercüme edilmiştir.

1.3. Edebî Kişiliği

Halil Cubrân, Arap edebiyatının Amerika'daki sesi olan Mehcer ekolünün en önemli simasıdır.⁵⁹ Mehcer edebiyatı; biçimleri, içeriği ve temaları ile Arap edebiyatında yeni bir sesin temsilcisi olmuştur. Batılı formlar ve düşünce biçimleri Mehcer edipleri aracılığıyla Arap dünyasına tanıtılmıştır.

Eserleri yirmiden fazla dile çevrilen Cubrân, batı dünyasında yirminci yüzyılın ortalarından itibaren en fazla sözü edilen düşünür ve edebiyatçılardan biri olarak kabul edilir.⁶⁰ Ancak o dönemde doğu dünyasında bu etkiyi gösteremediği düşünülmüştür. Aynı edebî hareket içinde çalışmalar yaptığı arkadaşları bile yaşadığı dönemde Cubrân'ın çalışmalarını fark edememiştir. Öyle ki Cubrân'ın kıymetini Amerikalılardan öğrenmiş ve fikirlerini tercümelerle Arap dünyasına aktarmışlardır.⁶¹

Cubrân'ın günümüzde de bu kadar yoğun bir biçimde okunuyor ve araştırılıyor olmasında, onun yenilikçi edebî kimliğinin etkisi yadsınamaz. Cubrân şekil, üslup ve dil

⁵⁷ Halil Cibran, *Gezgin*, çev. Sibel Özbudun (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1995).

⁵⁸ Halil Cibran, *Ermişin Bahçesi*, çev. Tanju Sirmen (İstanbul: E Yayınları, 1989).

⁵⁹ Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*, 98.

⁶⁰ Rumeysa Bakır, *Mehcer Edebiyatında Varlık Anlayışı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2012), 36.

⁶¹ George Saydah, *Edebünâ ve üdebâ'ünâ fî'l-mehâciri'l-Emrikiyye* (Beyrut: Daru'l-İlm, 1957), 252.

yönünden Mehcer edebiyatı içerisinde diğer ediplerden ayrı bir konumda yer almıştır.⁶² Kendine has üslubu ile kendisinden sonra gelen edebiyatçıları ve Arap dünyasını etkilemiştir. Zira kendinden sonra Arap dünyasında “Cubrân üslubu” denilen bir anlayış gelişmiştir.⁶³

Cubrân’ın edebiyatta öncelikli gayesi, dilde sadelik ve yalınlık olmuştur. Ürdünlü edebiyatçı İsa en-Nâûrî (ö.1985), Cubrân’dan önce donuk lafızlar ve ağır kalıplardan yorulan Arap edebiyatının onun gibisini tanımadığını ifade etmiştir.⁶⁴ Eserlerinde basit kelimeler ve gündelik bir dil tercih eden Cubrân, bununla anlaşılır olmayı öncelemiştir. O, bu tutumu ile edebiyatta ayrıntılara takılıp kalan, anlamdan çok vezinle uğraşan kişilere savaş açmıştır.⁶⁵ Bu tavrı Arap dünyasında eleştirilere maruz kalmasına sebep olsa da “Lekum luğatikum ve lîye luğatî (Sizin diliniz size, benim dilim bana)”⁶⁶ diyerek bunları önemsemediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Cubrân, kadim geleneği tenkit edip kelimeye yeni ufuklar açan ilk kişidir.⁶⁷

Yalın bir dil ve basit kelimeler tercih etmesine rağmen sembolik bir dil tercih eden Cubrân, eserlerini romantizm ve sembolizm etkisinde kaleme almıştır. Onun kendi kelimeleriyle kurduğu sembolizm, eserlerinde göze çarpan ilk unsurlarındandır. Eserleri; kinayeleri, renkleri, musikisi ve güzelliği ile öne çıkmaktadır.⁶⁸ Dağlar, ağaçlar, vadiler, renkler, çiçekler gibi doğanın seyir zevkine mazhar unsurlarını, okuyucusuna resmeder gibi anlatmıştır. George Saydah (ö. 1978) bu hususu “Hayal ile büyülenmiş bir kalemle veyahut gökkuşağının renkleriyle boyanmış bir fırça ile yazar gibi yazıyordu.”⁶⁹ diyerek ifade etmiştir.

Doğunun batılı şairi olarak Cubrân, anavatanı olan Lübnan’la bağlarını koparmamış ve eserlerinde oraya özgü unsurlara bolca yer vermiştir. Mekân olarak eserlerinde özellikle

⁶² Gonca Güven Akın, *Yunus Emre ve Halil Cibran’ın Eserlerinde Mekân - Şiir İlişkisine Karşılaştırmalı Bir Bakış* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2023), 118.

⁶³ Erdiñ Doğru, *Mehcer Edebiyatı ve Arap Edebiyatına Etkisi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, 1998), 75; Halmanit, “Cubrân Halil Cubrân fî Tatvîrî’l edebî’l-Arabî el-Hadîs”, 92.

⁶⁴ İsa en-Nâûrî, *Edebu’l Mehcer* (Mısır: Daru’l Maarif, 1988), 345.

⁶⁵ Doğru, *Mehcer Edebiyatı ve Arap Edebiyatına Etkisi*, 86.

⁶⁶ Cubrân’ın 1923’te *Mecelletu’l-Hilâl*’de yayımlanan makalesidir. Cubrân bu makalesinde edebî dili hakkında yapılan eleştirilere cevap vermektedir.

⁶⁷ Saydah, *Edebünâ ve üdebâ’ünâ fî’l-mehâciri’l-Emrîkiyye*, 250.

⁶⁸ en-Nâûrî, *Edebu’l Mehcer*, 81.

⁶⁹ Saydah, *Edebünâ ve üdebâ’ünâ fî’l-mehâciri’l-Emrîkiyye*, 249.

Lübnan'ı konu etmesi Doğuya özgü mistik mekânları önemsemesinden kaynaklanır.⁷⁰ *Kırık Kanatlar* ve *Asi Ruhlar* isimli eserleri Beyrut'ta geçen hikayeleri içermektedir. Cubrân'ın kendi deyimiyle bu vadiler ve tepeler hayal gücünü ateşlemiştir.⁷¹

Cubrân, benimsediği bu yeni üslupla, edebiyatta yeniliğe açılan farklı kapılar olabileceğini de göstermiştir. Tekdüzelikten uzak, öngörülemez olması onun edebiyatını daha da çekici yapmıştır. Bu durum iki şekilde izah edilebilir: Lafızlarda değişkenlik ve biçimlerde değişkenlik. Cubrân bir üslup olarak eserlerinde aynı anda incelik ve sertlik, kapalılık ve açıklık, aşırılık ve itidal gibi uçları tercih etmiştir.⁷² Kimi zaman salt akılla hareket edip ruhunu ve duygularını önemsemeyen bir adam portresi çizerken; zaman zaman bunun tam tersi, duygularından başka rehberi olmayan bir kişiyi resmetmiştir. Biçimde değişkenlik ise Cubrân'ın edebiyatın farklı dallarında eserler kaleme almış olmasıdır. Arap edebiyatında sembolik öyküleri ile akla gelen Cubrân, şiir, makale, tiyatro gibi farklı alanlarda da kalemını oynatan velut bir edip olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷³

Cubrân, modern Arap edebiyatının karamsar ediplerindendir. Eserlerinde okuyucu melankolik ve dramatik bir atmosfer ile karşılaşır. Yalnızlık, hüznün ve bohem düşünceye meyil onun metinlerinde ilk olarak göze çarpan hususlardandır. Cubrân dünyada kendisini daima gurbette hissetmiştir.⁷⁴ Arkadaşlarına yazdığı mektuplarda, gündelik konuşmalarda ve sohbetlerde bundan bahsetmiş, çıkmazlarını zaman zaman belki de anlaşılacağı umuduyla dile getirmiştir. Mısırlı edibe Mey Ziyade'ye (ö. 1941) yazdığı mektupta bu durumla ilgili şöyle demiştir:

“Ben bir pusum Mey; her şeyi örten ancak hiçbir zaman hiçbir şeyi bir araya getirmeyen bir pus. Ben yağmur suyuna dönüşemeyen bir pusum. Ben bir pusum ve pus, benim yalnızlığım ve tek başına oluşum ve bunların içinde açlığım ve susuzluğumdur. Benim talihsizliğim; bu pusun, bulutlar arasında dolaşan başka bir pusla tanışmaya ve ondan ‘Sen yalnız değilsin, ben de buradayım ve senin kim

⁷⁰ Güven Akın, *Yunus Emre ve Halil Cibran'ın Eserlerinde Mekân - Şiir İlişkisine Karşılaştırmalı Bir Bakış*, 120.

⁷¹ Cubrân Halil Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân* (Beyrut: Mektebetu's-Sâdır, 1949), 2/13.

⁷² Doğru, *Mehcer Edebiyatı ve Arap Edebiyatına Etkisi*, 77.

⁷³ Halmanit, “Cubrân Halil Cubrân fi Tatvîri'l edebi'l-Arabî el-Hadîs”, 97.

⁷⁴ Barbara Young, *Haze'r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân* (Beyrut: Daru'l-Endülüs, 1953), 34.

olduğunu biliyorum’ sözlerini işitmeye ihtiyaç duyan gerçeğimin ta kendisi oluşudur.”⁷⁵

Cubrân’ın hayatı boyunca hissettiği ait olamamak duygusu, etkisini eserlerine de sirayet ettirmiştir. Öykülerinde yer alan karakterler okuyucuyu çoğu zaman acılarla boğulmuş bir vaziyette karşılar.

Cubrân’ın edebî kimliği değerlendirilirken dikkat çekilmesi gereken en önemli hususlardan biri de hiç şüphesiz eserlerinde ele aldığı temalardır. Doğu toplumlarındaki gelenek ve görenekler, isyan, kilise ve din adamlarının uygulamaları, doğa ve sevgi, onun eserlerinde öne çıkan temalardandır.⁷⁶ Toplumun bahsi geçen konularda zaafı ve geri kalmışlıkları olduğunu düşünen Cubrân, sık sık bu konularda eleştirilerde bulunmuştur. Doğuda bidat ve geleneklerin çok olduğunu düşünen Cubrân, bunu da doğunun çöküşüne bir gerekçe olarak göstermiştir.⁷⁷ Bu bağlamda Cubrân’ın karakterlerinin aslında kendi görüşlerini yansıttığı düşünülebilir. Zira öykülerindeki karakterler Cubrân’ın istediği gibi konuşur, söylemek istediklerini dile getirirler.⁷⁸

Cubrân edebiyatında öne çıkan konulardan belki de en önemlisi onun kilise ve din adamlarının yanlış bulduğu uygulamalarına karşı tepkisidir. *Kırık Kanatlar* ve *Asi Ruhlar*, Cubrân’ın bu eleştirilerinin açıkça görülebileceği iki eseridir. Cubrân bu iki kitabında anlattığı öyküler üzerinden din adamlarının ve toplumun nüfuzlu kişilerinin iş birliği ile bozulan doğu toplumlarını anlatmıştır. Okuyucu bu eserlerinde anlatılan öykülerden hareketle Cubrân’ın dini kurumlar ve şahıslar hakkındaki görüşlerini idrak eder.⁷⁹

Cubrân’ın isyanı, dinin yasakladığı şeyleri yapıp bunları insanlara telkin edenlere olmuştur. Kendi ifadesiyle “Daha fazlasına ulaşmak için kitap adına kitabın yasakladığı şeyi”⁸⁰ yapanların karşısında durmuştur. Cubrân düşüncesinde kilise, insanın zayıflık sebebidir. İnsanın cahilliğinden faydalanarak doğanın bilinmeyen güçleri ile insan arasında aracı rolünü oynamaktadır.⁸¹ Din adamlarına gelince, onlar sürekli insanları korkutup kandırarak güçlenmişlerdir. Bu gücü yine onları korkutmak için

⁷⁵ Halil Cibran, *Aşk Mektupları*, çev. Ersan Devrim (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 62.

⁷⁶ Halmanit, “Cubrân Halil Cubrân fi Tatvîri’l edebî’l-Arabî el-Hadîs”, 86.

⁷⁷ Hüseyin Yazıcı, “Cibrân Halil Cibrân’da Katharsis”, *Şarkiyat Mecmuası* 41 (2022), 225.

⁷⁸ Muhammed Yusuf Necm, *el-Kıssatu fi’l-edebî’l-Arabîyyi’l-Hadîs* (Kahire: Daru Mesîr, 1952), 265.

⁷⁹ Necm, *el-Kıssatu fi’l-edebî’l-Arabîyyi’l-Hadîs*, 259.

⁸⁰ Halil Cibran, *Bir Gözyaşı, Bir Gülümseme* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023), 108.

⁸¹ Aida İmanquliyeva, *Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemleri*, çev. Reşad İlyasov - Qiyas Şükürov (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007), 122.

kullanmışlardır. Bu kişilerin tilki gibi kurnaz olduğunu düşünen Cubrân, dinin içini hurafelerle dolduran ve insanların saf inançlarını kullanan din adamlarının karşısındadır. Bu kişiler ister haham ister piskopos ister imam olsun Cubrân'ın bu konudaki düşünceleri hep aynı kalmıştır. Kısaca diyebiliriz ki onun karşıtlığı spesifik olarak bir dine veya düşünceye değil, dini çıkarları için kullanan herkesedir. Zira o, her zaman çarkın ipini tutan ve gücüne güvenerek dini kullananların karşısında olmuştur.⁸²

Cubrân'ın bütün bu eleştirilerinin ve başkaldırısının temel gerekçesi evrenin bu işleyişinde sevgiye yer olmadığı düşüncesidir. İnsanlara dayatılan bu düzende sevginin yerini kaos, baskı ve zulüm almıştır. Ancak Tanrı'nın insanlar için muradı bu değildir. Paris gezisine çıktığı sırada çocukluktan bu yana arkadaşlık ettiği Yusuf el-Huveyyik'e yazdığı mektupta sevgiye dair şöyle demiştir:

“Sevgi sevgidir Yusuf. Kanla birlikte damarlarda akan bir sarhoşluktur. Rahipler sevgi için kanunlar koydular. Ben bunlardan tiksiniyorum. Sonra da kalkıp yasalarını yaratıcıya isnat ettiler. Oysa yaratıcının bu kanunlarla ilgisi yoktur.”⁸³

Sevgi, Cubrân için uğruna bütün kavgaları ve ayrılıkları hak edecek tek şeydir. İnsanı insan yapan duyguların en önemlisidir. Cubrân'a göre sevgi; insanlığın ruhunu süsler, ondan kötülüğü çıkarıp atar ve asil duyguları geliştirir. Sevgi, evrensel kardeşliğe doğru yol alan ve insanı yüceliklere yükselten bir yoldur. Sevgi ve aşk insanı halden hale sokar ve sarsar. Ancak bunu insanın ruhundaki kirleri, pasları ve tozları silkelemek için yapar.⁸⁴ İnsan sevginin ışığı ile aydınlanır ve özüne döner. Cubrân için özüne dönmek yüzünü ve kalbini Tanrı'ya dönmektir. Sevgiyi ve nihayetinde de kurtuluşu bulmak için seçtiği yer ise tabiattır. Tabiata dönüş, ruhun sevginin çağrısına verdiği yanıttır.

Cubrân'a göre insan tabiatta her şeyin aslını, bozulmamış saf halini temaşa ederek Tanrı'nın bilincine sahiden varacaktır. Çünkü tabiattaki her şey birbirinin yansımasıdır ve bu yansımayı gerçekleştiren güç sevgiden başkası değildir. Bütün yansımalar ise insanı Tanrı'ya ulaştırmakla, asıl gerçeğe yaklaştırmakla görevlidir

Bu düşüncenin bir yansıması olarak Cubrân'ın eserlerinde arayışı ve saflığı koalamayı simgeleyen karakterler daima tabiatın kucağındadır. Kilise tarafından türlü musibetlere

⁸² Cubrân Halil Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân* (Beyrut: Mektebetu's-Sâdir, 1955), 3/16-20, 41-44.

⁸³ Yusuf el-Huveyyik, *Halil Cibran'la Anılarım* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002), 100.

⁸⁴ Sultan Şimşek, “Cibran Halil Cibran'ın Eserlerinde Beşerî ve Evrensel Sevgi”, *Şarkiyat Mecmuası* 21 (Şubat 2012), 130.

maruz bırakılan Yuhannâ, nankörlükle suçlanan Halil ve diğer pek çok karakteri bunun delilidir.

2. BÖLÜM: WILLIAM BLAKE’İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

2.1. Hayatı

2.1.1. Doğumu ve Çocukluğu

William Blake 28 Kasım 1757’de Londra’da dünyaya gelmiştir. Çocukluğunun ilk dönemlerine ait bilgiler kısıtlı olsa da çok çocuklu bir ailede dünyaya geldiği ve babasının bir çorap dükkânı olduğu bilinmektedir.⁸⁵ Blake bu ailenin ortanca çocuğudur. Hayatı boyunca kendisine eşlik edecek ve deli olarak yaftalanmasına sebep olacak görülerinden ilkinin dört yaşında gördüğü söylenmiştir. Dönemin edebiyat eleştirmenlerinden Leigh Hunt (ö. 1859), Blake’in görüleri için “uydurma” derken, bir başkası “talihsiz deli” yakıştırmasında bulunmuştur.⁸⁶ Bu görülerin sekiz on yaşlarında başladığı da söylenmiştir.⁸⁷

Blake’in görüleri ömür boyu sürmüştür. Londra dolaylarında gezerken, ölenlerin ruhlarıyla karşılaştığını, Kutsal Kitap’taki peygamberlerin onunla konuştuklarını anlatmıştır.⁸⁸ Nisan 1805 tarihli bir mektubunda, şiirlerinden birinin ona “dikte” edildiğini; bu şiiri önceden kafasında oluşturmada, “bir sekreter gibi” yazdığını söylemiştir.⁸⁹

Erken yaşlarda sanata, özellikle de resme ilgi duymaya başladığını fark eden babası, on yaşındayken Blake’i bir resim okuluna göndermiştir.⁹⁰ Blake bunun dışında örgün bir eğitim almamıştır. Ancak kendi imkanları ve çabasıyla Latince, Yunanca ve İbranice’yi okumayı öğrenmiştir. Hayatının sonlarına doğru ise Dante’nin (ö. 1882) *İlahi Komedya*’sının çizimlerini yaparken İtalyanca öğrenmiştir.⁹¹ Resim okulundan çıktıktan sonra on dört yaşındayken çırak olarak Basire (ö. 1802) isimli bir gravürçünün yanında

⁸⁵ Mina Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 541.

⁸⁶ Sedat Balkır, “William Blake - Hayal Gücü ve Sonsuz Beden”, *Journal of Arts* 3/1 (2020), 7.

⁸⁷ Peter Ackroyd, *Blake: Bir Biyografi*, çev. Burcu Alkan (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2023), 41.

⁸⁸ Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, 543.

⁸⁹ Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, 545.

⁹⁰ Irene Langridge, “William Blake: A Study of His Life and Art Work” (Erişim 30 Kasım 2024), 4.

⁹¹ Şefika Nüvid Alemdaroğlu, “William Blake: Maskesiz Bir Adam”, *William Blake: "Maskesiz Bir Adam" (1757-1827)* (Klaros Yayınları, 2019), 22.

çalışmaya başlamıştır. Burada çalıştığı süre zarfında gotik sanatla tanışmış ve ilgi duymuştur.⁹²

2.1.2. Eğitim Hayatı ve Sonraki Dönemler

Yaklaşık yedi sene bu gravür atölyesinde çalışan Blake, buradaki çıraklığını tamamladıktan sonra Royal Academy de denilen Kraliyet Okullarına kaydolmuştur.⁹³ Akademide ünlü İtalyan ressamı Michelangelo (ö. 1564) ve Raphael'in (ö. 1520) sanatları ile tanışan Blake, onların çalışmalarına ilgi duymaya başlamıştır. Bu dönemde onun eski tarz sanata ilgisi demode bulunsa da bunu önemsememiştir. Yaşlıları çoğunlukla tercihlerini küçümsemiş, mekanik buldukları beğenilerine gülüp geçmişlerdir.⁹⁴ Akademide altı yıl kadar eğitim alan Blake, ilk sergisini 1780'de yine orada açmıştır.⁹⁵ Burada resim eğitimine devam ederken aynı zamanda çalışmış ve bir gravür sanatçısı olarak geçimini sağlamıştır.⁹⁶

1782'de henüz yirmi beş yaşındayken Catherine ile evlenmiştir. Catherine uysal ve itaatkâr bir eş olarak ömrünü Blake'e adanmış ve hayatı boyunca yanında olmuştur. Blake bir sonraki yıl ilk eseri olan *Poetical Sketchs*'i (Şiir Karalamaları) yayımlamıştır. Ancak bu çalışma beklentisini karşılamamış ve Blake'in edebiyat dünyasında sesini duyurmaya yetmemiştir.

1784'te babasının ölümünden sonra kardeşi Robert ile yaşamaya başlayan Blake, onunla beraber bir matbaa açmış ve dönemin entelektüelleri ile çalışma imkânı bulmuştur. Ancak Robert üç yıl sonra ölmüş ve bu ölüm Blake'in hayatında onarılamayacak izler bırakmıştır. Ona göre, ölümünden sonra kardeşi sürekli onu görmeye gelmiş ve işlerinde yapması gereken pek çok şeyi ona telkin etmiştir. Blake, kardeşini hayatı boyunca görmeye devam ettiğini otuz yıl sonra "Günün her saati onunla sohbet ediyorum ve onu hatırlarımda, hayal gücümün bölgelerinde görüyorum. Onun tavsiyelerini dinliyorum ve şimdi bile onun isteğiyle yazıyorum" diyerek ifade etmiştir.⁹⁷ Blake'in biyografisi

⁹² Langridge, "William Blake: A Study of His Life and Art Work", 5.

⁹³ Nazan Tutaş, "William Blake'de Masumiyet ve Tecrübe: Kuzu ve Kaplan", *Folklor/Edebiyat Dergisi* 20/78 (Şubat 2014), 83.

⁹⁴ Ackroyd, *Blake: Bir Biyografi*, 50.

⁹⁵ Langridge, "William Blake: A Study of His Life and Art Work", 9.

⁹⁶ Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 1927, 12.

⁹⁷ Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 23.

yazarlarından olan Mona Wilson (ö. 1954), onun zaman zaman görüleri ile adım attığı düşsel dünyanın kapısını bu ölümün ardından araladığını düşünmektedir.⁹⁸

Blake 1790 yılında eşi Catherine ile beraber Londra'nın Lambeth bölgesine taşınmıştır. Burada yaşadığı süre zarfında hayatının en verimli, en yaratıcı zamanlarını geçirmiştir.⁹⁹ Aynı yıl ölümünden sonra edebiyat dünyasında adından söz ettirecek ilk eseri *Songs of Innocence*'i (Masumiyet Şarkıları) yayımlamıştır. Blake aynı zamanda kitabın çizimlerini de kendisi yapmıştır.

Hayatının bu dönemlerinde sanat ve edebiyat dünyasında beklediği etkiyi uyandıramamak her ne kadar Blake'i üzmüş olsa da vazgeçmemiş, yazmaya ve çizmeye devam etmiştir. 1803 yılında hükümet ve kral aleyhine söylemleri sebebiyle yargılanmış olsa da suçsuz bulunmuş ve beraat etmiştir.¹⁰⁰

Blake; sıradan işler yapan, bilek gücüyle çalışan insanlarla olan bağına hiçbir zaman kaybetmemiş; her ne kadar hayal gücü daima açık olsa da ömür boyu ekmeği için el emeği ile çalışan mütevazı bir gravürcü olarak kalmıştır. Evin küçük masraflarını karşılayacak kadar bile para olmadığında, Bayan Blake'in akşam yemeğinde onun önüne boş bir tabak koyduğu ve onun da “Lanet olsun paraya” diyerek kehanetlerini ve hayallerini bir kenara bırakıp gravür makinesini eline aldığı ve çalıştığı ifade edilmiştir.¹⁰¹

Blake ve eşi 1804'te Londra'ya dönmüş ve hayatlarının geri kalanını burada geçirmişlerdir. Yaşananlardan sonra dönem dönem açtığı sergilerde beklediği etkiyi yakalayamayan Blake karamsarlığın derinlerine inmiş, ömrünün son yıllarını melankolik bir halde geçirmiştir. Taşındığı gitgide artan başarısızlık hissi bünye itibarıyla onu depresyonun pençesine sürüklemiştir.¹⁰² 12 Ağustos 1827'de Londra'da ölmüştür.

2.2. Eserleri

William Blake bir şair ve ressam olarak geride pek çok eser bırakmıştır. Çizimleri, gravürleri ve şiir parçaları bugün başlıca Cambridge'de Fitzwilliam Müzesi'nde, The British Museum'da, British Library'de; dini temalı resimleri ise Londra'daki Victoria ve Glasgow Müzelerinde sergilenmektedir.¹⁰³ Ancak şunu belirtmek gerekir ki şiir

⁹⁸ Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 24.

⁹⁹ Peter Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, çev. Ege Acar (İstanbul: Sub Yayıncılık, 2019), 7.

¹⁰⁰ Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 9.

¹⁰¹ Kathleen Raine, *William Blake* (Londra: Longmans Green and Co London, 1951), 12.

¹⁰² Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 7.

¹⁰³ Alemdaroğlu, “William Blake: Maskesiz Bir Adam”, 34.

kitaplarının tamamı bugün bildiğimiz usulde yayımlanmamıştır. Blake kitaplarını kendi imkanları ile birkaç kopya olarak basmıştır.

2.2.1. Şiir Kitapları

William Blake'in ilk edebî çalışması *Poetical Sketchs* (Şiir Karalamaları) 1783'te yayımlanmıştır. Aynı yıl *Thel'in Kitabı* adlı kendi kurguladığı mitolojik dünyanın izlerini taşıyan ilk eserini yayımlamıştır. 1790'da ileriki dönemlerde herkesçe tanınmasını sağlayacak *Songs of Innocence* (Masumiyet Şarkıları) adlı şiir kitabını yayımlamıştır.

Masumiyet Şarkıları'nı 1792'de yayımlanan *Songs of Experience* (Tecrübe Şarkıları) adlı eseri takip etmiştir. Bu iki eser 1794'te *Songs of Innocence and Experience* (Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları) olarak ilk kez tek bir cilt halinde basılmıştır.¹⁰⁴ Masumiyet Şarkılarında dünyaya bir çocuğun bozulmamış masumiyeti ile bakan Blake, artık çocuğu büyütmüş ve Tecrübe Şarkıları'nı kaleme almıştır.

Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları, Blake'in en ünlü eseridir. Masumiyet Şarkıları'nda geçen şiirlerin ana izleği çocuğun büyüdükçe hayat tecrübesi kazanması ve buna bağlı olarak da masumiyetini kaybetmesidir.¹⁰⁵ Çocuk büyümüş, kötülükler ve sefalet dolu dünyanın gerçek yüzü ile tanışmıştır. Buna mukabil olarak Masumiyet Şarkıları koleksiyonunda yer alan şiirlerin neredeyse tamamının Tecrübe Şarkıları koleksiyonunda bir karşısı vardır. Sözgelimi Masumiyet Şarkıları koleksiyonunda yer alan Kuzu şiiri ile Tecrübe şarkıları koleksiyonunda yer alan Kaplan şiiri bunların en meşhurlarındandır. Kuzu, yaradılışın saflığına ve benliğin kirlenmemiş olmasına vurgu yaparken kaplan bunun tam tersidir. Öldürmeyi, bozulmayı ve vahşeti simgeler.

Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları'nı sırasıyla *The Marriage of Heaven and Hell* (Cennet ve Cehennem'in Evliliği), *Visions of the Daughters of Albion* (Albion'un Kızlarının Görüleri), *Europe: a Prophecy* (Avrupa: Bir Vahiy), *The First Book of Urizen* (Urizen'in Birinci Kitabı), *The Song of Los* (Los'un Şarkısı), *Milton, Jerusalem* (Kudüs), *An Island in The Moon* (Ayda Bir Ada) takip etmiştir. Bunların dışında Blake'in tamamlayıp tamamlamadığına dair elimizde net bir bilgi olmayan *Fransız Devrimi* isimli bir eseri daha olduğu söylenmektedir. Blake'in bu eseri yedi kitap olarak planlamış, ancak tamamlayamamıştır. Günümüze ulaşan sadece bir kitabı vardır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 35.

¹⁰⁵ William Blake, *Kehanetin Gölgeleeri*, çev. Tozan Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2020), 257.

¹⁰⁶ “*The French Revolution (Poem)*”, *Wikipedia*, 03 Kasım 2024.

Bahsi geçen eserlerden Thel'in Kitabı, Albion'un Kızlarının Görüleri, Amerika: Bir Vahiy, Avrupa: Bir Vahiy, Los'un Şarkısı ve Urizen'in Birinci Kitabı bugün *Kehanet Kitapları* olarak adlandırılan koleksiyona dahil edilmiştir. Blake bunlara “prophecies” (kehanetler-vahiyler) ya da “prophetic books” (kehanet-vahiy kitapları) demiştir.¹⁰⁷ Kehanet Kitapları, Blake'in vizyonları ve görülerinden izler taşıdığı, manasını ancak kendisinin tam anlamıyla bildiği bir mitolojiden oluşmaktadır. Bu eserlerde Blake, inşa ettiği edebî dünyadan kendi diliyle mesajlar verir. Kehanet Kitaplarının Blake'in hayatında belli bir dönemden sonraki bütün eserlerini kapladığı da söylenmiştir. Kehanet Kitapları, Blake'in hiçbir zaman tam olarak anlaşılamayan edebî dilinin en belirgin temsilidir. Blake'in bu koleksiyondaki eserleriyle siyasi ve devrimci düşüncelerini yeni bir çağın kehaneti için kodladığı düşünülmektedir.¹⁰⁸

2.2.2. Diğer Eserleri

Blake'in şiir kitapları dışında felsefi aforizmalardan oluşan iki eseri daha vardır. Bunlardan ilki Blake'in kabartma gravür yöntemiyle ilk kez baskısını yaptığı ve 1787'de tamamladığı *There Is No Natural Religion* (Doğal Din Yoktur) adlı eseridir. İkincisi de yine Doğal Din Yoktur ile beraber tamamladığı *All Religions Are One* (Bütün Dinler Birdir) adlı eseridir.

2.3. Edebî Kişiliği

William Blake İngiliz Edebiyatı'nın mistik ve melankolik şairi olarak bilinir. Vizyoner bir şair, devrimci bir gravürücü ve öncü bir ressamdır.¹⁰⁹ İngiliz edebiyatında romantik akımın öncüleri arasında kabul edilir. Bu kısımda konuyla ilgisi olması sebebiyle kısaca romantizmden bahsetmek yerinde olacaktır.

Romantizm, 18. yüzyıl sonlarında Avrupa'da ortaya çıkan, salt aklı ön plana çıkarıp sezgi, hayal, duygu gibi bireysel unsurlara karşıt olan klasizm düşüncesine tepki olarak ortaya çıkmış edebî bir akımdır. Romantizmin doğuşunda en önemli etken Fransız İhtilâli'dir. Fransız İhtilâli, otoritenin baskıcı tutumlarına karşın, halkın her alanda özgürlük istemesiyle başlayan bir sürecin adıdır. Yalnızca Fransa'da değil, Avrupa'nın tamamında etkili olmuştur. Getirdiği yeni düşünce biçimleri ile beraber eskinin klasik ve dar

¹⁰⁷ Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, 560.

¹⁰⁸ Blake, *Kehanetin Gölgeleeri*, 260.

¹⁰⁹ William Blake, *Vahiy Kitapları*, çev. H. Kaan Ökten (İstanbul: Everest Yayınları, 2022), 11.

kalıplarının sorgulanmasına dair önemli bir sürecin başlangıcı olmuştur. Olumlu pek çok gelişmenin habercisi olsa da beraberinde getirdiği sorunlar Fransız İhtilâli'nin bu denli kalıcı olmasına sebep olmuştur. Özellikle ihtilâlin sarhoşluğu geçtikten sonra vaat edilenlerin veya beklentilerinin gerçekleşmediğini veya öyle pek çabuk ve kolay gerçekleşmeyeceğini görüp idrak eden Batı insanı, derin bir sosyal, dinî, kültürel huzursuzluk, dengesizlik ve kötümserlik çukuruna düşmüştür.¹¹⁰

İlk olarak İngiltere ve Almanya'da etkileri görülen romantizm, altın çağlarını ise Fransa'da yaşamıştır. Edebiyatta etkisini klasizmin kalıplarına bir başkaldırı şeklinde göstermiştir. Klasizmin fertten ziyade bütüncül olarak insanı ele alan görüşüne karşı çıkmış, mükemmeli aramaya değil de kusurlarıyla var olan bir dünyanın varlığına tutunmuştur. Aklı önceleyen, şahsî betimlemelerden uzak bir edebiyat ve sanata karşın, duyguyu ve hayali öne çıkarmıştır. Romantizmin ortaya çıkmasıyla sanat ve edebiyat belirli bir zümreye ait olmaktan çıkmış, dar bir halkanın içinde kurallara hapsolmaktan kurtulmuştur. Sanatçı ise duygularını, hayallerini, arzularını açık bir şekilde eserlerine aktarmaktan geri durmamıştır.¹¹¹

Romantik akımın öncülerinden biri olarak Blake'in şiirlerinde ilk göze çarpan, kullandığı basit dil ve tekrarlardır. Masumiyetin temsili olarak çocuğu seçen Blake, hitabını da bu şekilde biçimlendirmiştir. Tekrar, çocuk onayının ikna edici noktası olarak önümüze çıkar.¹¹² Ancak dildeki basitlik okuyucunun manaya hemen eriştirebileceği anlamına gelmemektedir. Blake, herkes tarafından anlaşılır açık kelimeler kullanır. Bunları sembolik ve üstü kapalı bir anlatımla süsler, ilk akla gelen anlamın dışında bir manaya hasreder. Buna bir örnek olarak *Songs of Experience* (Masumiyet Şarkıları) kitabındaki *Kuzu şiirini verebiliriz*:

“Küçük kuzu seni kim yarattı
Bilir misin seni kim yarattı
Kim hayat verdi, ırmak kenarlarında

¹¹⁰ İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021), 76.

¹¹¹ Romantizm hakkında geniş bilgi için bkz: Emel Kefeli, *Batı Edebiyatında Akımlar*, İstanbul: 2023, İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021), Mina Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), Editör: Sibel Bozbeyoğlu, *Yazınsal Akımlar*, Ankara, 2021.

¹¹² Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 28.

Ve çayırda yiyecek sundu sana?”¹¹³

Kuzu, Blake’in şiirlerinde masumiyeti, çocukluğu, toyluğu temsil eder. Anlatıcı olarak bir çocuğu kullanan Blake, birbirine bağlantılı ve tekrar eden sorular sorar. Blake çoğunlukla tekrarlar aracılığıyla sağlanan koşutluklar kullandığı için bu basit yapı, okuyucuya kuzunun sadece bir çocuğun kişileştirilmesi olduğu fikrini vermektedir.¹¹⁴ Okuyucu ilk etapta şiirin bir çocuğa hitap ettiğini ve hedef kitlesinin de aynı masumiyet çağındaki diğer çocuklar olduğunu düşünebilir. Ancak Blake bu dille masumiyetin ve henüz bozulmamış, deneyim kazanmamış insan benliğinin de bir ayrımını yapmaktadır. Öyle ki kuzunun karşısına *Songs of Experience* (Tecrübe Şarkıları) kitabında kaplanı koyacak ve şöyle diyecektir:

“Kaplan kaplan gecenin ormanında
Işık ışıltı yanan parlak yalaza
Hangi ölümsüz el ya da göz, hangi,
Kurabildi o simetrini?”¹¹⁵

Okuyucu ilk etapta basit ve tekrarlar kurulmuş cümlelerin muhatabının çocuklar olduğunu düşünebilir. Ancak Blake derinlerde “Kuzuyu yaratan mı yarattı seni, onu bu kadar güzel yaratan seni nasıl bunca vahşi yaratır?” kabilinden sorularla masumiyetin deneyimle kaybedildiğine de işaret etmektedir.

Blake’in kullandığı doğal imgeler basit, doğada birincil olarak gözlemlenebilir şeylerdir. Kuzular, kaplanlar, ağaçlar, çobanlar, küçük çocuklar gibi pek çok sıradan imgeye kendi anlamlarını yüklemiştir. Sözlüğü bir çocuğunki kadar basit ve sembolleri (gül, ayçiçeği, arı, kuzu, böcek, karınca, küçük kız veya küçük oğlan gibi) az ve evrenseldir. Blake’i tanıyan bir okuyucu hepsinin bir başka manasının daha olma ihtimalini bilir ve okuduğu metne buna göre anlam yükler.¹¹⁶ Kaplanın öfkeyi temsil ettiğini, kuzunun zaman zaman Hz. İsa’yı temsil ettiğini Blake’in kurduğu anlam dünyasına hâkim olmayanlar kolay kolay anlayamaz. Blake’in bu imgeleri İncil’de geçen kuzu benzetmesinden mülhem seçtiği de söylenmiştir.¹¹⁷

¹¹³ William Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 6.

¹¹⁴ Tutaş, “William Blake’de Masumiyet ve Tecrübe: Kuzu ve Kaplan”, 85.

¹¹⁵ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 45.

¹¹⁶ Raine, *William Blake*, 25.

¹¹⁷ Tutaş, “William Blake’de Masumiyet ve Tecrübe: Kuzu ve Kaplan”, 84.

William Blake, şiirlerinde doğaya ait imgeleri kelimelerle resmetmekten geri durmamıştır. Onun şiirlerinde balçık toprak parçaları ile çakıllar konuşur, çiçekler hisseder.¹¹⁸ Çocukluğundan itibaren tanıdığı iki şey vardır: Şehir ve doğa. Bir yanda sanayi devriminin geliştirip dönüştürdüğü şehir vardır, diğer yanda masumiyetin ve bozulmamışlığın temsili olan doğa vardır. Blake şehrin emekçi, yoğun insanların çektiği sıkıntıları da hissetmiştir. Aynı anda yemyeşil dağları, yazın çiçeklenen ağaçları görmüş ve insan ruhunun cennet ve cehennemi beraber yaşadığını idrak etmiştir.¹¹⁹

Blake'in şiirlerinin merkezinde Tanrı, İsa ve İncil vardır. İncil, pastoral öyküleri ve sembolleriyle Blake'in en çok beslendiği kaynak olmuştur.¹²⁰ Eserlerindeki mistisizmin sebebi dini kavramlar ve imgelerdir. Blake'in, hayatı boyunca devam ettiğini iddia ettiği görüşlerinde bile melekler ve mistik noktalar öne çıkmıştır. Öyle ki bir defasında baş meleğin kendisini yönlendirdiğini iddia ederek yine eserlerini okuyup beğendiğini söylemiştir.¹²¹

Blake'in şiirlerinde öne çıkan konulardan biri de otoriteye ve baskıya karşıtlıktır. Bu karşıtlığı; anlamını sadece kendisinin bildiği mitolojik semboller ve göndermelerle ifade eden Blake, inşa ettiği bu dil sayesinde her türlü otoriteyi dilediğince eleştirmiştir. Onun felsefesi insan elinden çıkmış bütün otoriteleri reddetmek üzerine kurulmuştur.¹²² Otoritenin emri ve baskısı gölgesinde bir hayat geçirmek onun için kabul edilemez bir seçenek olmuştur. “Kendi düzenimi yaratmalıyım, aksi takdirde diğer insanların yarattığı düzenlerin kölesi olurum” diyerek bu başkaldırının gerekçesini ifade etmiştir.¹²³

Blake, şiirsel dilini ve edebî kimliğini zıtlıklar üzerine inşa etmiştir. Bu zıtlıklar iyi ve kötü, masumiyet ve tecrübe, sevinç ve keder, güzel ve çirkin gibi insanın en doğal halleridir. Öyle ki Masumiyet Şarkıları ve Tecrübe Şarkıları'nda masum ve şairane dünya ile, yozlaşmış ve baskıcı yetişkin dünyasını karşı karşıya getirmiştir. “İnsan ruhunun iki karşıt halı” diyerek adeta bu fikri manifestolaştırmıştır.¹²⁴

¹¹⁸ Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 16.

¹¹⁹ Raine, *William Blake*, 10.

¹²⁰ Ajda Dallılar, *William Blake: More Than a Poet* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2010), 26.

¹²¹ Ajda Dallılar, *William Blake: More Than a Poet* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2010), 26.

¹²² Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 31.

¹²³ William Blake, *Yaşayan Her Şey Kutsaldır*, çev. Robin Derviş (İstanbul: Epona Yayıncılık, 2019), 31.

¹²⁴ Balkır, “William Blake - Hayal Gücü ve Sonsuz Beden”, 5.

Blake, Cennet ve Cehennemin Evliliği adlı eserinde bu zıtlıklara dikkat çeker. Cennet iyiyi, cehennem ise kötüyü temsil eder.¹²⁵ Zıtlıklar Blake'in şiirlerinde okuyucunun karşılaştığı en önemli imgelerindendir. Zira ona göre zıtlıklar olmadan ilerleme olmaz.¹²⁶ Bütün kötüler içinde iyiyi barındırır, bütün çirkinler bir yanıyla da güzeldir. İnsanların içinde taşıdıkları duygular ise ona göre zıtlıklardan ibarettir.

Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları, Blake'in bu zıtlıklar üzerine inşa ettiği temsillerden oluşmaktadır. Kitapta geçen şiirlerde Blake, masumiyet ve tecrübe zıtlığına vurgu yapar. Bu şiirlerden biri Baca Temizleyicisi'dir. Blake'in yaşadığı dönemde aileler ekonomik sıkıntılar sebebiyle çocuklarını kiliseye satarlardı. Çocuklar burada kilisenin hizmetinde yaşlarına uygun olmayan ağır işler yapardı. Bunlardan biri de baca temizleyiciliğiydi. Bu iş için tercih edilen çocuklar genellikle 6-8 yaşları arasındaki küçük çocuklardı.¹²⁷ İşte Baca Temizleyicisi karakteri bu çocuklardan biridir:

“Annem öldüğünde ben çok küçüktüm,
Ve babam beni sattığında daha dilim
Dönmüyordu bile bacacı sözüne.

Şimdi işte bacanızı temizler ve uyurum is içinde”¹²⁸ der baca temizleyicisi.

Annesini küçücük yaşında kaybetmiş, ilgiye muhtaç bir çocuk olduğu halde babası tarafından kiliseye verilmiştir. Kilisede baca temizleyen çocuk, şiirin sonunda yine de umutludur. Çünkü uykusunda bir melek görmüş ve güle oynaya koşmuştur. Ancak tecrübe koleksiyonunda durum tam tersidir. Baca temizleyicisi Tecrübe Şarkıları'nda yine dile gelecek ve kirletilen masumiyetini şöyle ifade edecektir:

“Ben mutluydum çimenler üstünde,
Ve gülüyordum kışın karları içinde:
Bana ölüm giysilerini giydirdiler,
Ve bu kederli şarkıyı öğretiler.”¹²⁹

Tecrübe Şarkıları'nın baca temizleyicisi içinde bulunduğu durumdan umutsuz ve şikayetçidir:

¹²⁵ William Blake, *Cennet ile Cehennemin Evliliği*, çev. Mesut Küçükoglu (İstanbul: Dedalus Kitap, 2022), 13.

¹²⁶ Blake, *Cennet ile Cehennemin Evliliği*, 13.

¹²⁷ Blake, *Kehanetin Gölgeleeri*, 257.

¹²⁸ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 10.

¹²⁹ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 40.

“Dua etmeye gittiler Tanrı’ya, onun Rahibine ve Kralına,

Bizim sefaletimizden bir cennet kuranlara.”¹³⁰

Zalim ebeveyn ile masum bir çocuk, sefalet ile cennet, hak ile haksızlık, mutluluk ile mutsuzluk, asli olan ile süfli olan, ahlak ile ahlaksızlık tek bir kıtada verilmiştir. Bir çocuk için yaşanan trajik sürecin müsebbipleri iman edilmemiş bir tanrı, onun rahibi ve kralı ile birlikte tabiri caizse tüm bunların mesken edindiği kilisedir.¹³¹

Zıtlık fikri üzerine bina edilen şiirlere bir başka örnek ise Neşe Bebek ve Keder Bebek şiirleridir. Blake Masumiyet Şarkıları’nda dünyaya geldiği için mutlu olan iki günlük bir bebekten bahsetmiş ve “Ben mutluyum, gülüyorsun sen, neşedir benim adım”¹³² diyerek dünyaya henüz gelen bir bebeğin duygularının da bozulmamış olduğunu ifade etmiştir. Ancak Tecrübe Şarkıları’nda durum bunun tam tersidir. Bebek büyümüş ve içine doğduğu dünyanın artık farkına varmıştır. “Sıçradım bu tehlikeli dünyaya, çırpınıp durdum, boğuşup durdum”¹³³ diyerek dünyaya değişen bakışını ve ruh halini ifade etmiştir.

Blake romantik akımın öncülerinden olarak eserlerinde doğaya kaçıışı ve şehrin “tahrip edilen doğa” olduğu fikrini ele almıştır. İnsanlar ona göre özünde kusursuz olan doğanın düzenini bozmuş, yerine ise çıkarıcılık ve zulmü getirmişlerdir.¹³⁴ Kaplanın Blake mitolojisinde insanın kirlenmişliğinin, güç elde edip deneyim kazandıkça kötüleşen bir karşılığı olduğu hatırlanacak olursa *Night* (Gece) adlı şiirinde geçen “Kurtlar ve kaplanlar av derdine düştüğünde”¹³⁵ ifadesinin canavarlaşan insanı temsil ettiği düşünülebilir.

Blake bir doğanın sadece doğa olmadığının bilincinde yaşamıştır. Doğayı ekosistemin önemli bir unsuru olarak görenlerin aksine içindeki bütün canlılarla kıymetli bir yer olarak düşünmüş ve içindeki varlıklara da buna göre bir kıymet biçmiştir. Blake’in melekleri ve yaratıcıyı bazen ağaçlar üzerinde, bazen gökte gördüğünü söylediği düşünülürse doğanın onun için ifade ettiği anlam da anlaşılabilir olacaktır. Blake’in ilk

¹³⁰ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 40.

¹³¹ Hasan Harmancı, “-Ebu’l-Alâ el-Ma’arrî’nin ‘el-Lüzûmiyyât’ı ile William Blake’in ‘Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları’ adlı eserlerinde pesimizm”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 26 (Şubat 2022), 834.

¹³² Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 24.

¹³³ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 55.

¹³⁴ Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 15.

¹³⁵ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 20.

biyografi yazarlarından Alexander Gilschrist (1861), onun hayatı boyunca devam ettiği söylenen görüşlerinin ilkinde dair şunları söylemektedir:

“Henüz ufak bir çocukken, belki sekiz on yaşlarında ilk görüşünü deneyimledi. Başboş gezinirken kafasını kaldırır ve meleklerle dolu bir ağaç görür, parlak melek kanatları her dalı yıldızlarmışçasına süslemektedir.”¹³⁶

Blake’in eserlerinde öne çıkan temalardan biri de her ne surette olursa olsun otoriteye karşıt tutumudur. Siyasi, dini ve sosyal otoriteler hiçbir zaman onun için bir anlam ifade etmemiştir. İnsanın özgürlüğü onun için daima daha önemli olmuştur. Kısıtlamalardan ve kurallardan nefret ediyor oluşu bunu kısmen açıklayabilir. Ancak o herhangi bir otoriteye karşı -iyi niyetli bile olsa- her zaman tedirgin ve kızgın olmuştur.¹³⁷ Örgün bir eğitim almamış ve okula düzenli olarak gitmemiş olması da bu başkaldırının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Blake’in düşüncesine göre din, felsefe, ahlak gibi insanların hayatında otorite ve baskı kuran bütün unsurlar zihne vurulmuş kelepçelerdir. Bu yüzden o, bütün bunlara karşı kaygılı ve tepkilidir.¹³⁸ Hiçbir zaman sınırlanmak ve kalıplar içine hapsedilmek istememiştir. Baskılandığı hissi ruhunda gelgitler yaşamasına sebep olmuştur. Bu gelgitler onu ruhsal bunalımlara sürüklemiş ve bunları Albion’un Kızlarının Görüleri isimli şiirinde şöyle ifade etmiştir:

“Dediler ki bana, gece ve gündüzdür görüp görebileceğin her şey;
Dediler ki bana, beş hissin vardır ihata etmek için seni,
Ve sınırsız beynimi çevrelediler daracık bir daire içinde,
Ve batırdılar kalbimi Dipsizlik içine,
Kızıl, yusuvarlak bir küreye, ateşler içinde yanan.”¹³⁹

Blake’in dindarlığının dönemin bildik örneklerinden farklı olduğunu ve temel Hristiyan akidesinden keskin bir biçimde ayrıldığını belirtmek gerekir.¹⁴⁰ Yaşadığı dönemde kimsenin söylemeye cesaret edemeyeceği şeyleri söylemiş, temel doktrinlerden taban tabana zıt inançlarıyla öne çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi İsa’yı bir filozof veya

¹³⁶ Ackroyd, *Blake: Bir Biyografi*, 41.

¹³⁷ Ackroyd, *Blake: Bir Biyografi*, 22.

¹³⁸ Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 33.

¹³⁹ Blake, *Vahiy Kitapları*, 69.

¹⁴⁰ Harmancı, “-Ebu’l-Alâ el-Ma’arri’ ‘el-Lüzûmiyyât’ı ile William Blake’ ‘Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları’”, 832.

geleneksel bir mesih figürü olarak kabul etmemesidir. Blake'in İsa'sı dogmaların, mantığın ve klişeleşen ahlakın üzerinde bir varlıktır.¹⁴¹

İnsanlar İsa'yı, ona karşı konuşmanın günah olduğu geleneksel bir mesih figürü olarak düşünürken Blake için durum böyle olmamıştır. “Söylüyorum sana, bu on emri yıkmadan hiçbir erdem var olamaz. İsa baştan aşağı erdemdi ve kurallara göre değil, dürtüleriyle hareket ederdi.”¹⁴² diyerek aslında ilk başkaldırının İsa ile başladığı düşüncesini ifade etmiştir. Blake'in düşüncesine göre isyanı başlatan odur. Kurtuluşa erecek olanlar ise ancak bu erdemli tavrın takipçileridir.

Blake için İsa'nın toplum içindeki fonksiyonu birleştirmek değil de ayrıştırmaktır. İsa, barış getirmek yerine kılıç getirmiştir.¹⁴³ Mesih, şeytan ya da İsa olarak zihninde ismi değişse de karşılığı Blake için daima kural bozuculuk ve yoldan çıkarma olmuştur. Ancak unutmamak gerekir ki Blake için bütün bu sıfatların olumlu çağrışımları vardır.

¹⁴¹ Dallılar, *William Blake: More Than a Poet*, 52.

¹⁴² Blake, *Cennet ile Cehennemin Evliliği*, 55.

¹⁴³ Blake, *Yaşayan Her Şey Kutsaldır*, 26.

3. BÖLÜM: CUBRÂN HALİL CUBRÂN'DA WILLIAM BLAKE ETKİSİ

Cubrân Halil Cubrân'ın düşünce dünyasının ve edebî kimliğinin şekillenmesinde etkisi olduğu düşünülen pek çok isim vardır. Mehcer edebiyatı ve Cubrân hakkındaki çalışmalarıyla da bilinen akademisyen Hüseyin Yazıcı; Fransız yazar ve siyaset adamı Alphonse de Lamartine (ö. 1869), Fransız yazar Victor Hugo (ö. 1885), Mevlâna Celâleddin Rûmî (ö. 1273), Ömer Hayyam (ö. 1131), İngiliz şair William Shakespeare (ö. 1616) gibi isimlerin Cubrân'ın edebî dünyasında etkisi olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴

Araştırmalarımız sonucunda Cubrân'ın edebî kimliğine ve düşünce dünyasına etkisi olduğu düşünülen isimlerden biri de İngiliz edebiyatının mistik romantik şairi William Blake'dir. Cubrân, Paris'te resim eğitimi aldığı dönemde hocası Rodin vesilesiyle Blake ile tanışmıştır.¹⁴⁵ Blake ile arasındaki ruh akrabalığını ilk kez o dönemde fark etmiştir. Şiirlerini okumuş, resimlerini incelemiş ve Blake'in "Çağlar öncesinden gelip kendi sesiyle konuşan o kişi" olduğunu fark etmiştir.¹⁴⁶

Cubrân, Blake ile arasındaki yakınlığın düşünce biçimleri ve dünyaya bakışı ile sınırlı olmadığını düşünmüştür. Blake Cubrân için adeta zamanlar öncesi bir önder, rehber ve yol açıcıdır. Blake'in Cubrân'ın yoluna ışık ve iz olmasına dair kullandığı şu cümleler izah edici olacaktır:

"Aramızda nasıl bir bağ var... Oysa ben kendimi hep yalnız hissederdim. Blake, yalnızlığımı alıp götürüyor. Eskiden kaybolmuş hissederdim, ama işte şimdi Blake önümden gidiyor. Eğer insanlar Blake için söylediklerini benim için de söyleseler mutlu olurum. O çılgın bir adam. Herkes bilir ki delilik sanatta yaratıcılık demektir."¹⁴⁷

Çalışmanın bu bölümünde Blake'in Cubrân üzerindeki etkisi sanatta ve edebiyatta olmak üzere iki ayrı başlıkta incelemeye tabi tutulmuştur. Sanattaki etkisi çizimleri ve tabloları üzerinden değerlendirilirken edebiyattaki etkileri üslup ve içerik bakımından ele alınmış; her ikisinin de belirlenen eserleri, ortak temalar üzerinden mukayese edilmiştir. Bu temalar doğa, karamsarlık, isyan ve başkaldırı, din ve özgürlüktür. Öncelikle Cubrân'ın

¹⁴⁴ Yazıcı, "Mizacı ve Düşünceleri Arasında Çırpınan Bir Şahsiyet", 151.

¹⁴⁵ Mihail Nuayme, *Cubrân Halil Cubrân: Hayâtuhu, Mevtuhu, Edebuhu, Fennuhu* (Beyrut: Mektebetu's-Sâdır, ts.), 117.

¹⁴⁶ Ğassân Hâlid, *Cibrân 'ul-feylesûf* (Beyrut: Müessesetü Nevfel, 1983), 36.

¹⁴⁷ Hüseyin Günday vd., "Literary Influences of Gibran Khalil Gibran", *International Journal of Business and Social Science* 6/3 (2015), 151.

belirlenen eserlerinde bahsi geçen temalara dair tespitlere yer verilmiş, sonrasında ise Blake'in eserlerinde belirlenen temaların yoğunluğu ve biçimi üzerinden bir inceleme yapılmıştır.

3.1. Blake'in Cubrân'ın Sanatına Etkisi

Blake'in Cubrân üzerindeki etkisi öncelikle sanat ve resimdeki yönelimleri üzerinden değerlendirilebilir. Cubrân'ın çocukluğundan itibaren resme ilgili olduğu, fırsat buldukça kurşun kalemle çizim yaptığı söylenmiştir.¹⁴⁸ Lübnan'dan ayrıldıktan sonra Boston'da henüz bir ilkokul öğrencisi iken okul müdürü tarafından bu ilgisi fark edilmiş ve dönemin ünlü isimlerinden Fred Holland Day ile tanıştırılmıştır.¹⁴⁹ Cubrân, Day sayesinde sergilere katılmış, çeşitli kültür merkezleri ile yakın ilişkiler kurma imkânı bulmuştur. Ressam Mary Haskell ile tanışması ise sanat hayatı için dönüm noktası olmuştur. Zira Mary onun eğitimini maddi ve manevi olarak desteklemiş, hayatı boyunca en önemli rehberi ve yoldaşı olmuştur. Cubrân'ın resme olan bu ilgisi onunla tanıştıktan sonra amatör ve kendi kendine bir ilgi olmaktan çıkmıştır. 1908'de Mary'nin maddi desteği ile Paris'e gitmiş ve resim eğitimi almıştır.¹⁵⁰

Paris Cubrân için yalnızca resme dair teknik bilgiler aldığı bir şehir olmakla kalmamıştır. Cubrân burada sanat galerileri, müzeler ve kültür merkezlerini gezmiş, sanat ve edebiyata dair de ufkunu genişletme imkânı bulmuştur. Paris'te kaldığı iki yıllık dönemde el-Hikme medresesinde beraber eğitim aldığı yakın arkadaşı Yusuf el-Huveyyik ile çıktığı uzun yürüyüşlerde şehri yakından tanıma imkânı bulmuştur. Beraber müzelere, tiyatrolara gitmiş, Seine kıyısında gece gezintisine çıkmışlardır.¹⁵¹

Cubrân o dönemde sanat akımlarını inceleme ve kendini resimde geliştirme imkânı bulmuştur. Arkadaşı Yusuf ile beraber resimler çizmiş, model kiralayarak canlı mankenler eşliğinde çizim yapmışlardır. Paris'teki eğitimi esnasından dönemin ünlü heykeltıraş ve ressamı Rodin ile tanışmıştır. Daha önce de bahsi geçtiği üzere Rodin Cubrân'ın tarzını Blake'e benzetmiştir. Kuvvetle muhtemel bu eğitim esnasında Blake'i yakından tanıma ve eserlerini inceleme imkânı bulan Cubrân çizimlerinde de onun etkisinde kalmıştır.

¹⁴⁸ Günday, *Cubran Halil Cubran*, 187.

¹⁴⁹ Demirayak, "Cibrân Halil Cibrân", EK-1/260.

¹⁵⁰ Hüseyin Yazıcı, *Göç Edebiyatı-Doğu'yu Batıya Taşıyanlar* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2022), 95-96.

¹⁵¹ Yusuf el-Huveyyik, *Halil Cibran'la Anılarım* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002), 8.

Cubrân'ın resimde etkilendiği öncülerden biri Fransız heykeltıraş ve ressam Michelangelo'dur. Özellikle kasları olmayan, çizgilerle betimlenmiş silüetlerin çiziminde onun etkisinde kaldığı düşünülmektedir. Öyle ki "*Woman with Garment*" adlı çizimini Michelangelo'nun "*Prisoners*" adlı eserinden etkilenerek çizdiği de söylenmiştir. Bu çizim Cubrân'ın hayatında ilk ve son kez sadece çizimlerinden oluşan bir koleksiyon şeklinde yayımladığı "*Twenty Drawings*" adlı seçkisi içerisindeydi.¹⁵² Dikkatli bir biçimde incelendiğinde aslında bu dizideki bütün çizimlerin Michelangelo'yu ve onun gelişigüzel insan çizimlerini anımsattığı görülecektir.

Michelangelo'nun her iki isim için de önemli bir rehber olduğu düşünülebilir. Zira Blake de Kraliyet akademisine kaydolduktan sonra klasik dönem sanatçılarının çizimleri tanıma imkânı bulmuştur. Bu klasik sanatçılardan biri de Michelangelo'dur. Onun mitolojiye çağırın, insan bedenini bütün sıfatlardan ve örtülerden arı bir biçimde tasvir eden çizimleri ve heykelleri Blake'i etkilemiştir. Edebiyata dair düşüncelerinin aksine sanatta eskiye bağlı kalarak ilerleyebileceğini düşünen Blake fırsat buldukça klasik sanatçıları incelemiştir. Ancak bu tutumu akademi yıllarında eleştirilmiş, sanattaki yönelimleri demode olarak değerlendirilmiştir.

Akademide maruz kaldığı bu eleştiriler Blake'i etkilememiş, eskiye olan hayranlığından geri durmasına sebep olmamıştır. Figürlerinin kahramanca kas yapısı, düşünceli ya da dehşete kapılmış yüzleri, dramatik duruşları ve hatta arka planların şematik sadeliği, Blake'in Michelangelo'ya duyduğu sınırsız hayranlığı ve ondan etkilenmiş olduğunu göstermektedir.¹⁵³

Cubrân resimlerinde koyu renkleri, özellikle siyah, kahve, koyu yeşil ve kırmızı tonlarını tercih etmiştir.¹⁵⁴ Bu renkleri baskın tonlarda kullanmak yerine silik imgelerle sunmuştur. Resimleri başta renksiz gibi görünen, ancak dikkatle incelendiğinde renklerin ahenkle dağıldığı insan silüetleri olarak karşımıza çıkar. Bu silüetler belli belirsiz, puslu görünümle görünenin arkasında kalanı işaret ederler. Özellikle çıplak ve şekilsiz

¹⁵² Francesco Medici, "Twenty Drawings: Gibran's Concept of Beauty", *Kahlil Gibran Collective Inc.* (Erişim 08 Ocak 2025).

¹⁵³ Jenijoy La Belle, "Michelangelo's Sistine Frescoes and Blake's 1795 Color-printed Drawings: A Study in Structural Relationships | Jenijoy La Belle | Blake/An Illustrated Quarterly | Volume 14, Issue 2" (Erişim 09 Ocak 2025).

¹⁵⁴ Günday, *Cubran Halil Cubran*, 189.

bedenler Cubrân'ın çizimlerinde soyut varlığa işaret eden, belirli bir şekli olmayan cevherleri temsil ederler.¹⁵⁵

Blake'in çizimlerini inceleyenleri öncelikle koyu renkler ve karamsar temalar karşılar. Çizimlerinin merkezinde ise insan bedeni ve figürün sonsuz devinimi vardır. Blake'in tasvirlerinde Michelangelo ve Raffaello'nun insan figürüne olan yaklaşımı ve gotik aydınlanma öne çıkar.¹⁵⁶ Ancak bundan da önemlisi her iki sanatçı için de insan cesedinin çıplaklığı ile ezele ait olduğu düşüncesidir.¹⁵⁷

Blake'in kullandığı baskı tekniğinde yazılar, desenler ve kenar süslemeleri bakır levha üzerine aktarıldıktan sonra tabakanın geriye kalan kısmı kezzap ya da diğer asitlerle aşındırılıp harf ve desenin konturları bir şablon olarak ortaya çıkarılması şeklindedir.¹⁵⁸ Hayatı boyunca yayımlanan bütün eserleri gravür tekniği ile yayımlamıştır. Resim ve şiirin iç içe geçtiği bu teknik Cubrân'ı da etkilemiş olacaktır ki bahsi geçen yirmi çiziminden bazıları ile en çok okunan ve tanınan eseri Ermiş'i yayımlamıştır.¹⁵⁹

Cubrân ve Blake'in resimde buluştukları önemli noktalardan biri de portre çizimine olan ilgileridir. Cubrân hayatı boyunca başta yakın çevresi ve arkadaşları olmak üzere pek çok kişinin portresini çizmiştir. Bu portrelerin arasında Hz. İsa, İbn Sîna, Sokrates, İbn Haldun, Mütenebbî gibi meşhur şahsiyetler de bulunmaktadır.¹⁶⁰

Blake de hayatı boyunca yakın arkadaşları ve çevresini resmetmiştir. Ancak portre çizimleri konusunda öne çıkan husus o dönemde hayatta olmayan meşhur kişilere dair çizimleridir. Mina Urgan Blake'in, çoktan ölmüş olan ünlü kişiler ona gerçekten poz veriyorlarmış gibi, başını ikide bir kaldırıp boşluğa bakarak onların portrelerini yaptığını kaydetmiştir. Urgan'ın ifadesine göre yaklaşık elli adet portresini bu şekilde çizmiştir.¹⁶¹

3.2. Blake'in Cubrân'ın Edebiyatına Etkisi

Blake'in Cubrân'ın edebiyatındaki etkisi, dil ve üslup ile içerik ve tema olmak üzere iki farklı açıdan incelenebilir. Dil ve üslup bakımından etkiler Cubrân'ın metinlerinin şekilsel açıdan Blake'in metinleri ile arasındaki bazı ortaklıklara işaret ederken içerik ve

¹⁵⁵ Günday, *Cubran Halil Cubran*, 190.

¹⁵⁶ Balkır, "William Blake - Hayal Gücü ve Sonsuz Beden", 5.

¹⁵⁷ Günday, *Cubran Halil Cubran*, 191.

¹⁵⁸ Balkır, "William Blake - Hayal Gücü ve Sonsuz Beden", 6.

¹⁵⁹ Ann McCoy, "A Greater Beauty: The Drawings of Kahlil Gibran | The Brooklyn Rail" (29 Temmuz 2024).

¹⁶⁰ Günday, *Cubran Halil Cubran*, 188.

¹⁶¹ Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, 545.

tema bakımından etkiler ise daha çok ele alınan konuların yoğunluğu ve ortak ifade biçimlerine dairdir.

3.2.1. Üslup ve Biçim Bakımından Etkiler

Cubrân modern Arap edebiyatında yenilikçi ve serbest üslubuyla tanınmıştır. Öyle ki daha önce de bahsi geçtiği üzere onun edebiyattaki kendine has temayülleri “Cubrân üslubu” olarak tanınmıştır.

Romantizmin de etkisiyle şiirlerini serbest teknikle yazan Cubrân, kalıplardan ve kurallardan bilinçli olarak kaçınmıştır. Kasıtlı olarak bir kafiye derdine düşmemiş ancak kullandığı kelimelerin tekrarı ile bunu yakalamıştır. Cubrân’ın üslubu ile ilgili en önemli nokta ise kullandığı dildir. Arap şiirinde alışılmışın aksine fasih olmayan bir dil, amrice kelimeler, gramer kaidelerine aykırılık onun şiirlerinde öne çıkmıştır.¹⁶²

Blake İngiliz edebiyatının klasik düşünceden sıyrılması ve kalıplardan arınması adına önemli isimlerden birisidir. Sanatta ve edebiyatta yeniliğin savunucusu olan romantik akımın öncülerinden olması bu bakımdan önemlidir. Şiirleri serbest bir biçimde yazılmış genellikle birkaç dörtlükten ibarettir. Kafiyei önemsememiş, tekrarların ritmiyle yetinmiştir. Kalemimi dilediğince oynatmış olmasının bir sonucu olarak zaman zaman kendince dikkate değer bazı kelimelerin ilk harflerini büyük yazmıştır.¹⁶³

3.2.2. İçerik ve Tema Bakımından Etkiler

Blake’in romantik edebiyatın kurucularından olarak, bu düşüncenin temel konularını ve temalarını da belirleyenler arasında olduğu kabul edilebilir. Eserlerinde öne çıkan konular tabiat, özgürlük, din, isyan ve karamsarlıktır. Bunlar, Cubrân’ın da eserlerinde öne çıktığı düşünülen temalardır. Bu bölümde Cubrân ve Blake’in eserleri bahsi geçen temalar üzerinden bir mukayeseye tabi tutulup incelenecektir.

3.2.2.1. Doğa Teması

Doğa, eserlerinde romantik üsluba meyleden bütün edebiyatçıların ortak temalarından biri olmuştur. Zira Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilâli’nin beraberinde getirdiği makineleşme, şehirleşme ve maddeleşme romantik edebiyatçıyı ruhen boğmuştur.

¹⁶² Yazıcı, *Göç Edebiyatı*, 333.

¹⁶³ Blake, *Kehanetin Gölgeleeri*.

Romantizm ile beraber edebiyatta ve sanatta öze dönüş ve içe kapanış dönemi başlamıştır. Kendine bunca hengâme içinde yer bulamayan romantik edipler de çareyi doğaya dönmekte bulmuşlardır.¹⁶⁴

Romantik üslubu benimseyen edipler olarak Cubrân ve Blake'in eserlerinde doğa teması ile ilgili öne çıkan hususlar tespit edebildiğimiz kadarıyla aşağıdaki gibidir:

Cubrân ve Blake, eserlerinde doğadan mülhem kelimeleri sık sık kullanmıştır. Dağlar, ormanlar, çiçekler, ağaçlar, gece ve gündüz gibi kavramlar onların metinlerinde en çok karşımıza çıkan kavramlardandır. Bu hususa Cubrân'ın metinlerinden aşağıdaki ifadeleri örnek verebiliriz:

“Denize doğru yürüdüm, kıyıya vardım, bulutlar dağların üzerinden inmişti. Fırtınayla koşan, yanardağla ayaklanan, çiçeklerle gülümseyen, derelerle beraber şarkı söyleyen kuvveti düşünerek uyudum.”¹⁶⁵

“Her sabah ineği otlanmaya salıp kendisi ağaçların gölgesinde otururdu. Kuşlarla beraber şarkılar söyleyip bazen de derelerle beraber ağlardı. Çiçekleri inceler, kelebekleri izlerdi.”¹⁶⁶

Blake'in eserleri için “Her sayfanın nisan kokusu var” denmiştir. Serçesi neşeli, goncası mutludur.¹⁶⁷ Okuyucu nerede durursa dursun, her sayfada neşeli ve nazik bir uyum görür, ilham dolu bir çocuğun gülümsemesi ona bakar ve ruhuna sezgisel şeyler fısıldar. Blake'in renkleri sabahın renkleridir. Umut, masumiyet, sevinç ve her yeri saran ilahi yakınlık hissi, belirgin notalar olarak yankılanır.¹⁶⁸

Cubrân ve Blake'in eserlerinde doğaya dair öne çıkan hususlardan biri de şiirlerine ve öykülerine doğrudan doğadaki varlıklardan esinlenen isimler vermiş olmalarıdır. Cubrân'ın *Unşûdetu'z-Zuhûr* (Çiçeklerin Şarkısı),¹⁶⁹ *Eyyetuha'r-Rîh* (Ey Rüzgâr),¹⁷⁰ *el-Âsife* (Fırtına),¹⁷¹ *el-Benefsecetu't-Tamûh* (Hırslı Menekşe)¹⁷² adlı öyküleri bunlardan

¹⁶⁴ Sibel Bozbeyoğlu, *Yazınsal Akımlar* (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2021), 99.

¹⁶⁵ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1955, 3/71.

¹⁶⁶ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/75.

¹⁶⁷ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 9.

¹⁶⁸ Langridge, “William Blake: A Study of His Life and Art Work”, 84.

¹⁶⁹ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/224.

¹⁷⁰ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/207.

¹⁷¹ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1955, 3/100.

¹⁷² Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1955, 3/158.

bazılardır. Cubrân zaman zaman bununla da yetinmemiş, kitaplarına da bu tarz isimler vermiştir.¹⁷³

Blake ise şiirlerine *The Ecchoing Green* (Yankıyan Yeşillik)¹⁷⁴, *The Lamb* (Kuzu)¹⁷⁵, *The Sick Rose* (Hasta Gül)¹⁷⁶, *Ah! The Sun-flower* (Ah! Günebakan)¹⁷⁷ gibi doğada kolayca karşılaşılabilecek varlıklardan mülhem isimler vermiştir.

Doğaya dair ortak hususlardan belki de en önemlisi, her ikisinin de doğayı bir kaçış ve sığınak olarak görmeleridir. Cubrân, “içinde yaşadığı dünyadan başka alemlerde gezer” bir yapıda olması sebebiyle doğada üzgün ve kötümser bir halde dolaşmıştır.¹⁷⁸ Şehrin insana verdiği imkanlar karşılığında aldığı şeylerin basit şeyler olmadığını, saflıktan ve gerçek zenginlikten ödün vermesi nihayetinde birtakım şeyler bahsettiğini düşünmüş ve bu düşüncesini Martâ el-Bâniyye adlı öyküsünde şöyle ifade etmiştir:

“Biz ömrünün çoğunu kalabalık kentlerde geçiren insanlar, Lübnan’ın kuytularına sıkışmış küçük kasabalarda ve ücra köylerde yaşayan insanların hayatı hakkında bir şey bilmeyiz. Biz şehirliler, modern hayatın akıntısıyla saflığın, basitliğin öğretisini unutarak tanımadığımız hayatlara ve yerlere taşınırız.”¹⁷⁹

Mevâkib (Kafiler) adlı şiirinde, şehrin karmaşasından ve kaosundan kaçarak doğaya sığınan bir Cubrân ile karşılaşırız. Bu şiir, içerik ve üslup bakımından daha önce Arap edebiyatında yazılanlara benzememektedir. Bir yergi ya da övgü şiiri olmaktan ziyade, Cubrân’ın doğaya bakışını ve felsefi düşüncelerini ifade etmektedir. Klasik kaside biçiminde kaleme alınmış bu şiirde, Cubrân’ın iç dünyasında daimî olarak savaşını verdiği zıtlıklarla dolu bir orman ile karşılaşırız. Hayatın iyilik ve kötülük, hayat ve ölüm, sevgi ve nefret, doğruluk ve ikiyüzlülük gibi ters yüzleri Cubrân’ın ormanında felsefi bir üslupla dile getirilir. Kafiler adlı şiirinin girişinde insanın ikiyüzlülüğüne dair şöyle diyerek tabiata kaçma gerekçesini dile getirir Cubrân:

“İyilik insanın içinden gelmelidir,
Yoksa sırtır üzerinde.

¹⁷³ Cubrân’ın kitaplarına doğadan mülhem isimler vermesine örnek olarak *el-Avâsıf* (Fırtınalar) ve *Arâ’isü’l-mürûc* (Vadinin Perileri) isimli eserleri zikredilebilir.

¹⁷⁴ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 4.

¹⁷⁵ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 6.

¹⁷⁶ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 42.

¹⁷⁷ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 48.

¹⁷⁸ Yazıcı, *Göç Edebiyatı: Doğu’yu Batı’ya Taşıyanlar*, 106.

¹⁷⁹ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halîl Cubrân*, 1949, 1/75.

Kötülük ise hiç sona ermez,

Mezara girse bile.”¹⁸⁰

İnsanların gündelik telaşları, günübürlük kaygıları ve sonsuz emelleri yoktur Cubrân’ın ormanında. Çünkü tabiat kalbinin sesini duyacak sakinlikte, ruhunun ıstırabını sakinleştirecek dinginliktedir. Kimi zaman buhranlarına ortak olmuş, kimi zaman sükutuna eşlik etmiştir tabiat. Çünkü kendi ifadesiyle şöyledir işin aslı:

“Ormanda keder de yoktur hüznü de,

Bir meltem esiverdiğinde getirmez zehri beraberinde.”¹⁸¹

Bu ifadeleriyle insanın tabiata kaçarak bütün endişelerinden ve içini zehirleyen kötü düşüncelerden de kaçmış ve uzaklaşmış olduğunu ifade etmektedir. Cubrân’a göre tabiat, bir anlamda tezkiye mekanıdır. Hayatın derinliklerine sokulmak için açılan bir kapıdır.¹⁸² Cubrân’ın tabiata dair yansımaların en yoğun yer aldığı eseri şüphesiz *Musiki* adlı eseridir. Cubrân bu eserinde genel olarak musikideki makamları ve insanın duygu dünyasındaki karşılıklarını kaleme almıştır. Örneğin saba makamı, Cubrân için “Sabahın kır çiçeklerine dokunan meltemi” gibidir.¹⁸³ Cubrân musikiyi betimlerken tabiattan bolca istifade etmiştir. Cubrân’ın düşüncesine göre musiki çobanın yalnızlığına yoldaştır.¹⁸⁴ Cubrân, tabiattaki seslerin insana iyi geldiğini ve ruhunda uyanış vesilesi olduğunu düşünmüştür. Örneğin kuş sesleri Cubrân’ın dünyasına şuna karşılık gelmektedir: “Kuşun cıvıltısı insanın gafletten uyanmasına sebep olur. İnsan bu sese kulak verince uyanır, kendine gelir.”¹⁸⁵

Blake için de durum bundan farklı değildir. Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları’nın başlangıcından itibaren doğada hayatın masumiyet ve güzellik üzerine kurulu olduğuna dikkat çeker. Masumiyet Şarkıları’nın girişinde okuyucuyu orman güzellemesi ile başa bırakır ve ormanın tatlı bir nasip, eşsiz bir huzur kaynağı olduğunu şöyle dile getirir:

“Nasıl tatlıdır çobanın tatlı nasibi

Sabahtan akşama dek gezer kır bayır.

Bütün gün koyunlarını izleyecektir

¹⁸⁰ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/239.

¹⁸¹ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/239.

¹⁸² Necm, *el-Kıssatu fi’l-edebi’l-Arabiyyi’l-Hadıs*, 258.

¹⁸³ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/56.

¹⁸⁴ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/51.

¹⁸⁵ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/47.

Ve dili dualarla dolacaktır.”¹⁸⁶

Orman bu dizelerde Blake’in çoban için bir şükür sebebidir. Zira hayvanlarını otlattığı esnada hayretle tabiatı temaşa edip ruhunu şükürle dolduracaktır.

3.2.2.2. Karamsarlık ve Melankoli Teması

Karamsar ve melankolik ruh hali, romantik ediplerin ortak yönlerindedir. Romantik edebiyat doğası itibariyle duygusallığı ve bireyselliği öncelediği için edipler okuyucuya ruhlarını açmaktan geri kalmaz, psikolojik durumlarını açıkça paylaşırlar. Cubrân ve Blake de eserlerinde okuyucuya melankolik hallerini ziyadesiyle aksettiren ediplerdendir. Cubrân ve Blake’in karamsarlıkları dışa dönük karamsarlık ve içe dönük karamsarlık olarak düşünülebilir. Dışa dönük karamsarlıkları her ikisinin de toplumun ve yaşadıkları düzenin ıslahına dair takındıkları olumsuz tavırla ilgilidir. Toplumun bozulmuş çarklarının değişime ve dönüşüme kapalı olmasına karşı takındıkları karamsar tavırları buna dairdir. İçe dönük karamsarlıkları ise bireysel melankolik halleri ile ilgili olup fitratlarında taşıdıkları melankolinin dış etmenlerle birleşimi sonrasında ortaya çıkan yansımasıdır.

Cubrân fitraten melankoliye meyilli bir ediptir. Aşırı duygusal ve melankolik olan yazar, baktığı şeyleri ne denli güzel görürse görsün hep bir ezilmişliğin etkisiyle anlatmaktadır. Bu da onun yaşantısının etkisinden kaynaklanmaktadır.¹⁸⁷ Bunalımları ve buhranları bitmemiş, ömrünce bir şeylerin eksikliğini çektiğini ifade etmiştir. Çocukluğundan itibaren kendini yalnız ve garip hissettiğini söylemiştir. Hayatının son yedi senesinde yanında olan sekreteri Barbara Young (ö. 1961), Cubrân’ın sık sık yıkıcı bir yalnızlıkla karşı karşıya kalıp “Niçin buradayım ey kayıp ruhların ilahı?” diyerek kendi kendine sorular sorduğunu aktarmıştır.¹⁸⁸

Cubrân’ın bu serzenişlerini Süleyman Çobanoğlu’nun “Bir şey acır içimde, bu göğsüme ne kattın?”¹⁸⁹ dizesinde buluruz. Çünkü hayatı boyunca adını koyamadığı bir eksikliği hissetmiş, sebebini tayin edemediği bir acıyla kıvranmıştır. O, yaradılıştan getirdiğini düşündüğü bir eksiklik ile yaşamaktadır. Oğuz Atay’ın (ö. 1977) ifadesiyle içinde “İfade

¹⁸⁶ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 3.

¹⁸⁷ Yusuf Köşeli, “Cubrân Halil Cubrân’ın ‘Araisu’l Murûc’ Adlı Eserinde Romantizm Etkileri”, ed. Abdussamed Yeşildağ (Ankara: İksad Yayınevi, 2021), 24.

¹⁸⁸ Young, *Haze’r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân*, 79.

¹⁸⁹ Süleyman Çobanoğlu, *Hudayinabit* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022), 32.

edemediği bir eksiklik hissi”¹⁹⁰ veyahut Tarık Tufan’ın deyimiyle “Huzursuz bir ruhu” vardır.¹⁹¹ Bu bunalımlar ve buhranlar Cubrân’ın eserlerine de yansımıştır. Metinlerine karamsar ve umutsuz bir hava hakimdir. Öykülerinde geçen karakterler eksik, üzgün ve yorgundur. Örneğin “*Bir Hikâye*” isimli öyküsünün kahramanı; acısını çektiği şeyi kimsenin anlamadığını, doğadaki hiçbir varlığın onun hissettiği şeyleri hissetmeyeceğini düşünmektedir.¹⁹²

Cubrân, ifade edemediği bu duygularını kimi zaman Asi Ruhlar’da, kimi zaman Kırık Kanatlar’da söz ettiği karakterlerinin ağzından dile getirmiştir. Bu iki eser Cubrân’ın ilk eserlerinden olması ve duygularını daha şeffaf göstermesi bakımından önemlidir. Bu eserleri, edebiyat dünyasında Cubrân’ın adını duyuran ilk eserleri olarak bakıldığında kast edilen mana daha iyi anlaşılacaktır.

Cubrân zaman zaman hayatın akışına kendini uydursa da genelde bu akışın dışında kalmıştır. İçinde bir his daima onu geriye düşürmüş, dönülmez yollara savurmuştur. Zorluklarla geçen hayatına karşı hissettiklerini ise “Birinin beni gündelik hayatın zorluklarını düşünmekten alıkoymasını ne kadar isterdim!” diyerek dile getirmiştir.¹⁹³

Cubrân kurduğu dünya içinde daha çok kendi hüznleriyle yaşamıştır.¹⁹⁴ Dünya bir yanıyla onu içine çekmeye çalışırken bir yanıyla da ittiği için ait olduğu yeri bulmakta zorlanmış ve ömrünü bu hengamenin içinde tüketmiştir. Geçmişte yaşadıkları hayatı boyunca peşini bırakmamış, gittiği her yere ondan önce varmıştır. Cubrân’ın bu hisleri okuyucunun ilk anda farkına vardığı şeylerdendir. Gözyaşı ve Tebessüm kitabında yer alan “*Doğduğum Gün*” isimli yazısında geçmiş hatıralarını “ölülerin yüzü kadar solgun” olarak ifade eden Cubrân, içinde bulunduğu karanlığa ve kasvete işaret etmektedir.¹⁹⁵

Cubrân da hissettiği bu hüznün ve melankolinin fitratından geldiğine inanmıştır. Hiçbir zaman bunu çevresindeki insanların sayısına ve kalabalığına bağlamamış, aksine bu durumu “Gençliğim boyunca hissettiğim hüznümün sebebi, kendime rahatlıkla eğlence olabilecek şeylerin ve kolayca bulacağım arkadaşlarımın olmamasından değildir.

¹⁹⁰ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2024), 475.

¹⁹¹ Tarık Tufan, *Beni Onlara Verme* (İstanbul: Doğan Kitap, 2021), 11.

¹⁹² Cibrân, *Bir Gözyaşı, Bir Gülümseme*, 6.

¹⁹³ Young, *Haze’r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân*, 93.

¹⁹⁴ Yazıcı, “Mizacı ve Düşünceleri Arasında Çırpınan Bir Şahsiyet”, 143.

¹⁹⁵ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/194.

Yalnızlığı sevmeme sebep olan bu hüznün benim içe dönük olmam sebebiyledir” diyerek ifade etmiştir.¹⁹⁶

Cubrân’ın karamsarlığı ve hüznü edebiyat dünyasına adım attığı ve henüz gençliğinin başında olduğu dönemde hüznü ve dramatik hikayeler anlatmasına sebep olmuştur. Arapça kaleme aldığı öykülerin tabiatı genellikle böyledir. Bu öyküler ile ilgili olarak arkadaşı Yusuf el-Huveyyik şöyle demiştir:

“Bazı Arapça öyküler yazdığını söyledi ve ana fikirlerini anlattı bana. Hepsi hüznün öyküsü!”¹⁹⁷

Huveyyik’in bahsettiği öykülerin Asi Ruhlar ve Kırık Kanatlar isimli eserlerde geçen öyküler olması kuvvetle muhtemeldir. Cubrân adı geçen kitaplarda kaleme aldığı öykülerde kırık kalplerin, yalnız bırakılmış, dışlanmış ve ezilmişlerin öykülerini anlatmıştır.

Karamsarlık konusunda Blake’in de Cubrân’dan farkı yoktur. O, içerisinde boğulduğu kasveti soğuk ve karanlık ile özdeşleştirmiş ve “Benliğimin sinesi buz gibi, benliğim karanlık, kapkaranlıktır benim” sözleriyle dile getirmiştir.¹⁹⁸ Hayatı boyunca yaşadığı maddi ve manevi sıkıntılar Blake’in ruhunda onulmaz yaralar açmış, onu depresyonun dipsiz kuyularına fırlatmıştır. 1800 yılının haziran ayında bir dostuna yazdığı mektupta bunu şöyle izah etmiştir:

“Melankolinin dipsiz köşe bucakları, belli bir nedeni olmayan melankoli... Tanrının sizi ve tüm iyi insanları ondan esirgemesini istediğim hastalık...”¹⁹⁹

Blake’in karamsarlığı bilinçli bir tercih olarak da düşünülebilir. O, bu dünyanın acı çekmek gayesiyle var edildiğine inanmış ve bu inancını “Biz ölüm dünyasında iken acı çekmek zorundayız” diyerek ifade etmiştir.²⁰⁰

Karamsarlık ve baskın melankolinin neticesinde ölüm her iki yazarın da eserlerinde işledikleri ortak konulardan biri olmuştur. Ölüm Kırık Kanatlar’da Selma ve bebeğinin, Vadinin Perileri’nde Marta’nın nihai sonudur.²⁰¹

¹⁹⁶ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/14.

¹⁹⁷ Yusuf el-Huveyyik, *Zikrayâtî me’a Cubrân* (Beyrut: Müessesetü Nevfel, 1979), 149.

¹⁹⁸ Blake, *Vahiy Kitapları*, 41.

¹⁹⁹ Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 7.

²⁰⁰ Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 64.

²⁰¹ Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/90-91; Cubrân, *el-Mecmu’atu’l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/87.

Cubrân henüz çocuk denecek yaşta babasından ayrılmış, hayatının geri kalanını onsuz geçirmiştir. Yirmili yaşlarının başına geldiğinde ise annesi ve kardeşinin ölümüyle sarsılmıştır. Yaşadığı bu büyük kayıpların eserlerinde etkisi olmadığını düşünmek hatalı olacaktır. Ölüm Cubrân için daima hayatın gölgesi olmuştur.²⁰²

Ölümün Blake'in hayatındaki karşılığı ise kardeşi Robert'ın ölümüdür. Robert'ın henüz yirmi beş yaşındayken hayata veda etmesi Blake'i derinden etkilemiş ve hayatı boyunca üzmüştür. Bir şekilde kafası her zaman ölümle meşgul olmuş ve çizimlerinde de farklı şekillerde bunu göstermiştir.²⁰³

Blake'i yakından tanıyanların ifadesi onun ölümden asla korkmadığı yönündedir. Bir keresinde yakın arkadaşı Crabb Robinson'a (ö. 1867), ölümü bir odadan çıkıp başka bir odaya girmek kadar doğal saydığı söylenmiştir.²⁰⁴ Ölümü bu kadar sıradan ve kabul edilebilir bir bakışla karşılayan Blake, özellikle resim çalışmalarında sık sık ölümle yüzleşmiştir.

3.2.2.3. İsyan ve Başkaldırı Teması

İsyan ve başkaldırı romantik edebiyatın temel izleklerindendir. Romantik yazarlar edebiyat dünyasında daha çok asilikleri ve uyumsuzlukları ile öne çıkmıştır. Otoritelerden ve kurallardan bağımsız yaşamak istemeleri buna kısmen sebep olmuştur. Romantik edebiyat, doğası gereği bir başkaldırı ve isyanı temsil etmektedir.

Cubrân eserlerinde okuyucularının karşısına genellikle asi ve başkaldıran bir edip olarak çıkmaktadır. Lübnan'da eğitim gördüğü esnada kendisini çokça etkileyen hocası Cubrân'ın bu yönüyle ilgili şöyle demiştir:

"O, isyankâr bir akıl ve karşılaştığı her şeyle alay eden bir gözdü. Çok eleştirir, görüşünü sonuna kadar savunurdu."²⁰⁵

Cubrân'ın hırçın ve asi bir kişiliğe sahip olmasının pek çok sebebi olabilir. Bunların başında çocukluğunda aile içinde yaşadığı sorunları zikretmek isabetli olacaktır. Cubrân kavgaların, çatışma ve kaosun odağı bir evde büyümüştür. Böyle bir ortamda gardını ise

²⁰² Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/110.

²⁰³ Ackroyd, *Blake: Bir Biyografi*, 75.

²⁰⁴ Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, 546.

²⁰⁵ Çetinkaya, *Cubrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*, 67.

her şeyin müsebbibi kabul ettiği babasına karşı almıştır. Babasının kişiliği Cubrân'ın da kişiliğini etkilemiştir. Bunun en büyük delili onun babası ile ilgili söylediği şu sözdür:

“Babam benimle savaştı ve beni savaşımaya, isyan etmeye teşvik etti.”²⁰⁶

Bu ifade, Cubrân'ın çocukluk döneminde yaşadığı huzursuz aile hayatının bir yansıması olarak düşünülebilir. Çocuk ruhunun en sakin ve huzurlu büyüyeceği, kendini güvende hissedeceği yer olarak aile evi bir limandır. Ancak Cubrân, kavgaların eksik olmadığı bir aile ortamında büyümüş ve bu durum doğal olarak onun psikolojisine olumsuz yansımıştır. Sert mizaçlı, cahil ve ümmi bir adam olmasının yanında alkol bağımlısı bir babanın çocuğu olmak ömür boyunca taşıdığı yüklerin en ağırı olmuştur.²⁰⁷

Cubrân, her şeye rağmen zor bir çocuk olduğunun farkında olmuştur. “İyi bir çocuk değildim, kaygılıydım”²⁰⁸ diyerek durumu kendisi ve etrafındakiler için zorlaştırma gerekçesini beyan etmiş, yine mizacının bu karanlık rengi ile ilgili olarak “Zor bir çocuktum, bana nasıl dayandılar bilmiyorum. Küçük bir volkandım... Bir sarsıntıydım...”²⁰⁹ demiştir. Cubrân bu ifadeleriyle çocukluğundan itibaren idare edilmesi ve baskılanması pek de mümkün olmayan kişiliğini ikrar etmiştir.

Elbette ki Cubrân'ın hırçın ve asi tabiatının altında sadece fitraten getirdiği temayüllerin olduğunu düşünmek hatalı olacaktır. O, hayatı boyunca karşılaştığı olumsuzlukların bir yansıması olarak da isyana meyletmiştir. Cubrân bilinçli bir biçimde toplumdan kopuk bir düşünce yapısı benimsemiştir. Kendisi de bu özelliğinin farkında olmuş ve bunu şöyle dile getirmiştir:

“Delilik derecesinde uçlardayım. Bir yanım yapıcı iken bir yanım tamamıyla yıkıcıdır.”²¹⁰

Cubrân'ın bu serbest ve asi düşünce biçimi zaman zaman onun ruh sağlığı ile ilgili soruları da gündeme getirmiştir. Sahiden bir delilik hali olduğu düşünülmesine de çoğu zaman onu sınırlarda gezdiren, tehlikeli bir hal olarak algılanmıştır. Sadık dostu ve koruyucusu Marry Haskell'a yazdığı bir mektupta zaman zaman delirdiğini hissettiğini yazmıştır.²¹¹ Ancak bu delilik bahsi geçtiği üzere sınırlarda yaşamının bir neticesi olarak özgürlüğün habercisi bir delilik olmuştur. Yine de Cubrân'ın bu denli uçlarda yaşaması

²⁰⁶ Yazıcı, “Mizacı ve Düşünceleri Arasında Çırpınan Bir Şahsiyet”, 142.

²⁰⁷ Hâlid, *Cibrân 'ul-feylesûf*, 57.

²⁰⁸ Young, *Haze'r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân*, 185.

²⁰⁹ Young, *Haze'r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân*, 39.

²¹⁰ Hâlid, *Cibrân 'ul-feylesûf*, 94.

²¹¹ Hâlid, *Cibrân 'ul-feylesûf*, 93.

ve hırçın tabiatı, zaman zaman asiliğin bir sonucu olarak hastalıklı bir şekilde de yorumlanmıştır. Bu ayırık halinin neredeyse şizofreni derecesinde olduğu ve toplumda uyumsuz olduğu düşünülmüştür.²¹²

Yaşadığı dönemde ait olduğu doğu toplumuna dair yanlış bulduğu uygulamalar Cubrân'ı hırçınlaştırmış, çoğu defa da isyana sevk etmiştir. O sıralar henüz kimsenin söylemeye cesaret edemediği şeyleri açıkça söylemiş, tepki alsa da bu söylemlerinden caymamıştır. Doğru toplumunun geri kalmış olduğuna ve bunun henüz idrakinde olmadığına dair düşünceleri, onun bu eleştirilerinin temel gerekçelerindendir:

“Doğu, hastalıkların ve salgınların yakaladığı bir hastadır. Bu hastalıklara ve acılarına alışmıştır. Doğudaki doktorlar yatağında hastayı kontrol ediyor, bununla ilgili istişareler yapıyorlar. Ancak bir çözüm bulamayıp belli bir süre için onları uyuşturacak uyuşturucular veriyorlar. Hastalıklar zuhur ettikçe doktorlar yeni uyuşturucular kullanmaya devam ediyorlar. Bu uyuşturucular çok çeşitlidir. Bazen evliliği yolunda gitmeyen ve birbirinden nefret eden eşler arasında orta yol bulurlar ve her şeyin düzeleceğini vaat ederler. Bir sonraki ayrılığa kadar uyuşturucunun etkisi devam eder.

Bir başka grup dini liderlerine karşı çıkıp onu eleştirir, uygulamalarını beğenmez. Ancak bu kişileri hurafelerden uzak, akla uygun şeylere inanmış olmakla yargırlar. Bir başka delikanlı ise dindeki bazı girift manaları anlamak için soru sorar, rahip ve din adamları ise ona iman gözüyle bakmayanın alemde sis ve duman dışında bir şey göremeyeceğini söyler.”²¹³

Blake, yaşadığı dönemde anarşist ve uyumsuz bir şahıs olarak tanınmıştır. Resimde benimsediği üslup eleştirilmiş ve kimi zaman demode bulunmuş olsa da uyum sağlamak gibi bir gayesi olmamıştır. Şiirde ise yine bir başkaldırı olarak klasik edebiyatın tersine görüşler benimsemiştir. Edebiyatta aklın ve donukluğun yerini duyguların alması gerektiğini savunmuştur. Blake akılcı bir çağda yaşadığı halde, aklın insan yaşamına egemen olmasını istememiş; insanların aklın kurallarına değil, içgüdülerine uyarak yaşamalarını istemiştir.²¹⁴

Blake insanların duygularının, inançlarının ve ruhlarının baskılandığını düşünmüştür. Hayatı boyunca savaşı bütün bu baskıların müsebbibi olduğunu düşündüğü kilise ile olmuştur. Sevgi Bahçesi isimli şiirinde sevginin yerini alan unsurları şöyle resmetmiştir:

²¹² Hâlid, *Cibrân'ul-feylesûf*, 93.

²¹³ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 2/62-63.

²¹⁴ Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, 555.

“Sevgi bahçesine gittim.
Hiç görmediğim bir şey gördüm:
Bir kilise yapılmıştı tam orta yerine,
Çocukken oynadığım çimenlerin üstüne.”²¹⁵

3.2.2.4. Din Teması

Kişilerin dine bakışını şekillendiren çok çeşitli unsurlar vardır. Çocuklukta dine dair izlenimler, ailenin yetiştirme tarzı ve kişinin merakı neticesinde yaptığı araştırmalar dine bakışı şekillendiren unsurlardan sayılabilir. Bu başlık altında öncelikle her iki edibin dini düşüncesinin şekillenmesine dairler tespitler sunulmuş, akabinde dine dair tutumları incelenmiştir.

Cubrân çocukluğunu Mârûnî geleneklerinin içinde geçirmiştir. Yaşadığı bölgede din adamları nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğu için din adamlarını ve uygulamalarını gözlemleme imkânı bulmuştur.²¹⁶ Lübnan’daki din adamlarının yanlış uygulamaları ve kilisenin baskıcı tutumu, Cubrân’ın dini düşüncesinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Cubrân eğitim amacıyla Lübnan’a gitmeden önce o sıralar Boston’da aktif faaliyetleri olan Teozofi Cemiyeti ile tanışmıştır. Bu cemiyet geleneksel Hristiyanlığa karşı çıkan, Hinduizm ve mitoloji destekli unsurları diriltmeye çalışan bir cemiyetti. Boston’da tanıştığı resim öğretmeni Fred Holland Day’in (ö. 1933) etkisiyle mitolojik okumalar yapan Cubrân’ın yolu bu cemiyetle kesişmiştir. Cubrân’daki yeteneği gören teozoflar, onunla ilgilenmeye başlamışlardır. Teozoflar, ilham vesilesiyle ve tabiat aracılığıyla tanrının bilgisine ulaşılabilceğine, hatta evrenin ruhuyla birleşebileceğine inanıyorlardı.²¹⁷ Hayat hakkında “Ben kimim?” “Biz nereden geldik?”, “Nereye gidiyoruz?” gibi soruları Cubrân’ın da eserlerinde göze çarpmaktadır.²¹⁸

Cubrân’ın dini düşüncesi ve evrene bakışı bu dönemde teozofların etkisinde kalmıştır. Teozoflar kişisel ilham vesilesiyle Tanrı’nın bilgisine ulaşılabilceğine, hatta evrenin ruhu ile birleşebileceğine, reenkarnasyona ve panteizme inanıyorlardı. Bu saydığımız

²¹⁵ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 50.

²¹⁶ Şimşek, *Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı*, 183.

²¹⁷ Şimşek, *Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı*, 186-187.

²¹⁸ Çetinkaya, *Cibrân Halil Cibrân’da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*, 69.

unsurların hepsinin Cubrân'ın eserlerinde kendini göstermiş olması Cubrân'ın teozoflardan önemli ölçüde etkilenmiş olduğunun göstergesidir.²¹⁹

Cubrân'ın dini kimliğinin oluşumunda önemli derecede etkisi olan hususlardan biri de eğitim amacıyla Boston'dan Lübnan'a dönmesidir. Cubrân el-Hikme medresesindeki eğitimi esnasında pek çok alandan okumalar yapma ve kendini geliştirme imkânı bulmuştur. El-Hikme medresesine papaz olan hocası Yusuf el-Haddâd'ın riyasetinde girmiş ve hocası onun düşünce dünyasının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.²²⁰

Lübnan'da bulunduğu esnada daimî olarak *Kitâb-ı Mukaddes* ile ilgilenen Cubrân, aynı zamanda Kur'an ve Tevrat'ı da incelemiştir. *Kelile ve Dimne*, *el-Eğânî*, *Mukaddimetu İbn Haldûn*, *Nehcu'l-Belâğa*, *ed-Durer*, Mütenebbi'nin (ö. 965) eserleri gibi pek çok kitabı da bu dönemde hocasının tavsiyesiyle okumuştur.²²¹ Cubrân, düşünce dünyasını sadece doğu kültürü ile sınırlamamıştır. Bu dönemde yine hayatının ilerleyen zamanlarında fazlasıyla etkisinde kalacağı mitolojiyi de tanımıştır.²²² Bütün bunlar Cubrân'ın düşünce dünyasında ve bilhassa dini düşüncesinde etkili olacak okumalardır.

Yusuf el-Haddâd, Cubrân'ın yaratıcıyı sadece okuyarak değil, mahlukata bakarak da tanımasını istemiştir. Cubrân'ı tabiata yönlendirmiş, dışarıdaki dünyanın da farkına varmasına önem vermiştir. Zira ona göre Allah'ın kitabından sonra en önemli kitap tabiatı.²²³ Tabiatın, yaratıcının tecelli mekânı olması sebebiyle Cubrân tabiatı iyi tanımaya ve kendinin de tabiatın bir parçası olduğunu düşünmeye başlamıştır.

Cubrân'ın tabiatı bu denli yakından inceleme ve tanıma çabasının onu vahdet-i vücud inancına sevk ettiği düşünülebilir. Tabiatı her şeyin, özellikle de insanın yaratıcıdan izler taşıdığı düşüncesi onun zihninde daimî olarak kendine yer bulmuştur. Bütün bunların neticesinde beşerî ruhu ve varlığı külli akıl ve en büyük bütün, yani Tanrı'nın tezahürü olarak benimsemiştir.²²⁴

²¹⁹ Şimşek, *Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı*, 187.

²²⁰ Hâlid, *Cibrân 'ul-feylesûf*, 28.

²²¹ Sultan Şimşek, *Amerika'daki Arap Göç Edebiyatında Din Anlayışı* (Almanya: Türkiye Alim Kitapları, 2015), 184.

²²² Hâlid, *Cibrân 'ul-feylesûf*, 28.

²²³ Şimşek, *Amerika'daki Arap Göç Edebiyatında Din Anlayışı*, 185.

²²⁴ Çetinkaya, *Cibrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*, 80.

Cubrân'a göre varlığın özü yaratıcıyla birdir. Zira yaratıcı her şeyde kendi suretini görür, bütün seslerde kendi sesini duyar. Cubrân bu düşünceden de hareketle yaratıcının insanın içinde olduğu sonucuna varmıştır.²²⁵

Cubrân'da dini düşüncenin gelişme ve değişme sürecine dair zikredilmesi gereken bir diğer husus da reenkarnasyona olan ilgisidir. Eserlerinde yeniden doğuş ve kadim zamanlarda geçmiş bir başka hayat düşünceleri daimî olarak yer alan Cubrân'ın, bu düşünceyle Boston'a ilk göç ettiği zamanlar tanıştığı düşünülmektedir.²²⁶ Bu dönemde okula kayıt olmadan önceleri tanıştığı Charlotte Tellar isimli sık görüştüğü bir arkadaşından etkilendiği kabul edilmektedir.²²⁷

Bütün bunlara bakarak denilebilir ki Cubrân özellikle 1905-1920 yılları arasında felsefe, edebiyat, Arap geleneği, efsaneler, tasavvuf, Batınîlik gibi birçok konuda fikir edinmesini sağlayacak pek çok eser okumuştur. Yine Kur'an-ı Kerim, Kitâb-ı Mukaddes, Tevrat gibi kutsal kitapları da inceleme fırsatı bulmuş, özellikle Kitâb-ı Mukaddes ile hususi olarak ilgilenmiştir.²²⁸ Bütün bunlar Cubrân'ın düşünce dünyasında ve özellikle dine bakış açısında etkili olmuştur.

Cubrân, yaşadığı dönemde kurumsal dine meyletmemiş, daima kilisenin uygulamalarına muhalif bir profil çizmiştir. Bu, zaman zaman Cubrân'ın dine de karşı olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ancak durum bunun aksidir. Cubrân kilisenin ritüellerine ve yanlış uygulamalarına karşı olmuştur.²²⁹ Hiçbir zaman bir kısıtlama ve kural tanımamış bir kişilik olarak, baskıcı zihniyetiyle bilinen kiliseyi hayatının hiçbir döneminde kendine yakın bulmamıştır. Cubrân'ın bu tutumları bir dine mensup olmadığı şeklinde yorumlansa da "Ben bir Hristiyan'ım ve bununla övünüyorum"²³⁰ şeklindeki sözü bunun aksini ispat etmektedir.

Blake'in dini düşüncelerinin oluşum sürecine dair kesin bilgiler olmasa da ailesinin temel dini inançlara sahip olduğu bilinmektedir. Blake doğduktan sonra vaftiz edilmiş, kilisede

²²⁵ Bakır, *Mehcer Edebiyatında Varlık Anlayışı*, 60.

²²⁶ Günday, *Cubran Halil Cubran*, 183.

²²⁷ Cubrân Charlotte'a 'Tenasühe inanıyor musunuz?' şeklinde bir soru yöneltmiştir. Charlotte Cubrân'a tenasühe inandığını ve hatta hayatının bir başka döneminde Cubrân ile Mısır'da yaşadığını söylemiştir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Günday, *Cubran Halil Cubran*, 183-184.

²²⁸ Çetinkaya, *Cibrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*, 69.

²²⁹ Young, *Haze 'r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân*, 74.

²³⁰ Saydah, *Edebünâ ve üdebâ 'ünâ fî 'l-mehâciri 'l-Emrikiyye*, 245.

nikah kıymıştır. Ancak kilise ile ilişkisi genel itibariyle bu kadarıyla sınırlı kalmıştır. Hayatının son kırk yılında kiliseye gitmediği bilinmektedir.²³¹

Blake'in dini düşüncesinin oluşumunda Fransız Devrimi ve Rönesans sonrası kilisenin baskıcı tutumlarının rol oynadığını belirtmekte fayda vardır. İnsanları korkutan, cehennemle tehdit eden düşünce yapısı ve bunu görev edinen din adamları Blake'in dini kurumlara ve kurumsal dine mesafesinin gerekçelerinden kabul edilebilir.

Cubrân din ve kanun gerekçesiyle insanların gelirlerine hükmeden, kararlarını ve duygularını yöneten kişilerin karşısında olmuştur.²³² Öykülerinde karakterlerinin dilinden bu kişileri eleştirmekten geri durmamıştır. Okuyucu bu karakterler üzerinden Cubrân'ın dini oluşumlar hakkındaki görüşlerini kolaylıkla anlamaktadır.

Cubrân bir gruba bağlı olmayan, belli bir cemaatin üyesi olmayan bir Hristiyan'dı.²³³ Kilise onun düşüncesine göre insanın zayıflık sembolüdür. İnsanın cahilliğinden ve muhtaç olma durumundan faydalanan insanın yaratıcı ile arasına girmektedir.²³⁴ Cubrân öykülerinde ve makalelerinde din adamlarının ve kilisenin bu tutumunu şiddetle eleştirmiştir.

Asi Ruhlar adlı eserindeki öykülerden biri olan Nankör Halil, Cubrân'ın bu gaye ile kaleme aldığı öykülerindendir. Halil bir kilisenin hizmetinde çalışan kimsesiz, yetim bir gençtir. Karın tokluğu karşılığında kilisenin işlerini görür, koyunlarına bakar. Kilisenin sorumluları ise halkın sırtından geçinerek mallarını artırmaya devam ederler. Bir gün Halil daha fazla dayanamaz ve rahiplerin bu haksız uygulamalarına isyan eder. Nihayetinde kiliseden kovulur. Sığınmak için kendine bir yer ararken Rahil isimli bir kadın ve kızı ona kapısını açar. Halil onlara başına gelenleri şu cümlelerle anlatır:

“Kiliseden kovularak atıldım çünkü ellerimle kendi mezarımı kazamazdım. Kalbim daima devam eden ikiyüzlülükten ve yalandan yorulmuştu. Ruhum ihtiyacı olanların mallarından istifade etmeyi kabul etmedi. Kovuldum çünkü rahip ve başpiskoposun kulaklarına onları rahip ve başpiskopos yapan ayetleri haykırdım.”²³⁵

²³¹ Noah Barboza, “As the Caterpillar Chooses: William Blake’s Hell and the Church’s Condescension”, *Vanderbilt Undergraduate Research Journal* 11 (2021), 14.

²³² Necm, *el-Kıssatu fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-Hadîs*, 260.

²³³ Young, *Haze'r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân*, 130.

²³⁴ Aida İmanquliyeva, *Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemleri*, çev. Reşad İlyasov - Qiyas Şükürov (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007), 123.

²³⁵ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/162.

Cubrân'ın kiliseye yönelik eleştirilerinin yoğun olarak karşımıza çıktığı öykülerinden biri de Deli Yûhannâ isimli öyküsüdür. Yûhannâ ailesiyle beraber köyde yaşayan, koyunlarını otlatmak üzere sık sık kırlara çıkan bir gençtir. İncil okumayı, ayetleri üzerine düşünmeyi ve tefekkür etmeyi sevmesine rağmen babası okumasını yasaklamıştır. Cubrân'a göre bu yasağın sebebi papazların eğitimsiz insanların İncil'i okuyup gerçek İsa'yı tanımamasına müsaade etmemeleridir.²³⁶

Kırlara çıktığı zamanlar gizli gizli İncil'den ayetler okuyup üzerine tefekkür etmeyi seven Yûhannâ bir gün yine bu haldeyken koyunları gözünden kaçır ve manastırın bahçesine girip zarar verir. Bunun üzerine rahipler koyunları ve Yûhannâ'yı manastırda alıkoyarlar. Manastırın oğullarını ve hayvanlarını teslim etmeyeceğini anlayan aile altın bir kolye karşılığında onları geri alırlar. Ancak Yûhannâ manastıra ve rahiplere iyiden iyiye öfkelenmiştir ve ilk fırsatta bunu dile getirmenin yollarını arar. Bir paskalya gününde yeni kilisenin açılışı sırasında ortaya çıkar ve insanlara kilise ve din adamlarının iki yüzlülüğünü İsa'ya şikâyet ederek şöyle der:

“Ey İsa, ey yeryüzünün erdemli çobanı bak buraya! Omuzlarında taşıdığın körpecik kuzuyu kurtlar parçalıyor şimdi. Senin adına tahtlarına oturma imkânı bulanlar ezdikleri insanların çığlıklarına aldırış bile etmiyorlar.

Ey İsa! Bu adamlar ismini yüceltmek ve tazim etmek için manastırlar ve tapınaklar inşa ettiler. Ancak onları fukaraların işlediği ipekle, altın ve gümüşle süsleyiverdiler.

Şimdi ikinci kez gel ve bu din adına tüccarlık edenleri çıkar mabetlerden.”²³⁷

Yûhannâ son olarak kalabalığa İncil'deki İsa ile Nasıralı İsa'nın çok farklı şeyler arzuladığını ve doğru olanın kilisenin savunduğu İsa'nın değil de Nasıralı İsa'nın fikirleri olduğunu haykırır.²³⁸ Bu daha önce de bahsi geçtiği üzere Cubrân'ın bizzat kendi düşüncesidir. Cubrân daima insanlara anlatılan İsa ile gerçek İsa'nın farklı kimyalarda olduğunu, insanların korkutularak ondan uzaklaştırıldığını savunmuştur. Bu düşünce Blake'in de savunduğu bir düşüncedir. Blake'in kanaati de İsa'nın daha sıradan, insanların içinden bir tabiatla yaratılmış olmasına rağmen kilisenin onu bambaşka bir profilde sunduğu yönündedir.

²³⁶ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/90.

²³⁷ Cubrân, *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halil Cubrân*, 1949, 1/100-101.

²³⁸ Köşeli, “Cubrân Halil Cubrân'ın ‘Araisu'l Murûc’ Adlı Eserinde Romantizm Etkileri”, 20.

Bahsi geçen hikâyenin kahramanı Yûhannâ'nın kendisinde de görüldüğü gibi yazarın kiliseye olan kını, dine karşı oluşundan değil din adamlarının dini kendilerine göre yorumlamalarındandır.²³⁹

Blake'in otoriteye karşı olması kiliseyi de reddetmesine yol açmıştır. Onun Hristiyanlık anlayışı gayet heretikti ve bunu şöyle dile getirmiştir:

“Sizlerin gördüğü İsa imgesi,
Benim gördüğüm imgenin en büyük düşmanı.
Sizinki sever benimkinin nefret ettiği dünyayı,
Sizin için cennet kapıları olan bana cehennemin kapılarıdır.”²⁴⁰

Blake'in eserlerinde kilise ve din adamlarına karşı olumsuz tutum, dinin kendisine değil yaşanma şekli ve kurallara boğulmuş olmasına karşı tepki vardır. Blake kurumsal dinin sadece takipçilerini gütmek için bir otlak görevi gördüğünü savunmuştur.²⁴¹ Onun düşüncesine göre ebedi bir cehennem ve ceza korkusu insanları bu kişilere mecbur bırakmıştır. Halbuki insanların bu korkuları olmasaydı kilise denen kurum olmayacaktı. Blake'in eleştirilerinin asıl hedefi Cubrân'da olduğu gibi dinin idaresini temsil eden kişilerdir. Çünkü bu görevdeki insanların amacı bireyi ve toplumu eğitip, onlara örnek olup dinin işaret ettiği sonsuzluğa yol almak değil bir kurum olarak dini imkâna tevdi edip halkın yöneticileri ile birlikte halka karşı güç birliği yapmaktır.²⁴²

Blake, din adamlarının sadece dışsal özgürlükle ilgilendiğini ve içsel, ruhsal özgürlüğü yok etmek istediklerini düşünmüştür. Ona göre kilise baskılarıyla arzunun, bilgeliğin önüne geçmiştir.²⁴³

Blake'in amacı insanları daima din adına vaazlarla korkutan bu kişilerden onları uzaklaştırmak olmuştur. Rahiplerin, insanların sevinç ve arzularını dikenli çalılara bağlayan, kasvetli elbiselerle dolaşan kişiler olduğunu söylemiştir.²⁴⁴ “Uyanın ey yeni çağın genç insanları! Cahil satılmışlara karşı koyun”²⁴⁵ diyerek içinde yaşadığı toplumu duygularının ve inançlarının istismar edilmesi hususunda uyarmıştır.

²³⁹ Köşeli, “Cubrân Halil Cubrân'ın ‘Araisu'l Murûc' Adlı Eserinde Romantizm Etkileri”, 21.

²⁴⁰ Marshall, *Bir Anarşist Olarak William Blake*, 32.

²⁴¹ Barboza, “As the Caterpillar Chooses: William Blake's Hell and the Church's Condescension”, 16.

²⁴² Harmancı, “-Ebu'l-Alâ el-Ma'arri' 'el-Lüzûmiyyât'ı ile William Blake' 'Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları'”, 839.

²⁴³ Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 47.

²⁴⁴ Barboza, “As the Caterpillar Chooses: William Blake's Hell and the Church's Condescension”, 13.

²⁴⁵ Blake, *Yaşayan Her Şey Kutsaldır*, 58.

Blake öncelikli olarak ruh ve beden ayrımının sonlandırılması gerektiğini savunmuştur. Ruh ve bedenin aynı şey olduğuna dair bu inancı Blake'i, bedenin ruhtan gelen arzuyu gerçekleştirdiği vakit işlediği hatadan veya günden sorumlu tutulmaması gerektiği sonucuna ulaştırmıştır. Bu ise kilisenin öğretisinin tam karşısında bir görüştür. Kilise, Tanrı'nın isteğinin tam aksi yönde olmasına rağmen insanları arzu ve isteklerine ket vurmaya çağırır.²⁴⁶ Halbuki bu arzuyu insanın içine koyan yine Tanrı'nın kendisidir. Ancak kilise ve dogmaları kişinin arzularıyla arasına girmektedir. Bu sebeple Blake öncelikle insanın ruhundan ayrı bir bedeni olduğu fikrinin silinmesi gerektiğini düşünmüştür.²⁴⁷

Blake varlığın bir yanıyla doğurgan diğer yanıyla ise tüketici olduğunu savunmuştur. Varlığın bu iki zıt temel üzerine yaratıldığını düşünmüş ve yeryüzünde bu ikisinin daima düşman olarak yaşaması gerektiğini iddia etmiştir. Çünkü uzlaşma onların tabiatına aykırıdır. Ancak din onları uzlaştırma gayesi olarak ortaya çıkmıştır.²⁴⁸ Halbuki İsa'nın da görevi birleştirmek değil, aksine ayırıştırmak olmuştur.

Blake kiliseyi İsa'ya yaptığı gibi Tanrı'yı da olduğundan farklı göstermekle suçlamıştır. Kilisenin tanrısı ceza veren, cehennemi ile tehdit eden bir varlıktır. Halbuki Blake'in tanrısı bunun tam tersidir. Tanrısal İmge şiiri Blake'in zihnindeki ve gönlündeki asıl yaratıcıyı resmeder ve şöyle der:

“Rahmet, merhamet, huzur ve sevgi
Aziz babamız tanrıdır.
Her iklimde her insan
Başı dardayken dua ettiğinde
Kutsal insan suretine dua eder.
Ve herkes sevmelidir insan suretini
Putperest, Türk ya da Yahudi.
Rahmet, sevgi ve merhametin yaşadığı yer
Tanrının da yaşadığı yerdir çünkü.”²⁴⁹

²⁴⁶ Barboza, “As the Caterpillar Chooses: William Blake’s Hell and the Church’s Condescension”, 14.

²⁴⁷ Blake, *Cennet ile Cehennemin Evliliği*, 35.

²⁴⁸ Blake, *Cennet ile Cehennemin Evliliği*, 39.

²⁴⁹ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 17.

Blake daima kulunu gözetip kollayan bir yaratıcı kurgulamıştır. İnsanın yaratıcı nezdinde cezadan ve günahattan bağımsız, sadece kul olarak önemsendiğini düşünmüştür. Blake’in tanrısı çalığışunun küçücük kederini de yavrularının feryadını da duyardır.²⁵⁰ Kulunu yalnız bırakmayan, daimî olarak gözetendir. Blake tanrısını “*Başkasının Kederi Üzerine*” isimli şiirinde şöyle tanımlamıştır:

“Sen ah edip inlerken, yaradanın
Seni yalnız bırakır sanma sakın.
Sen gözyaşı dökerken, yaradanın
Seni yalnız bırakır sanma sakın.”²⁵¹

Blake’in kilise ve din adamlarına karşı bütün bu olumsuz tepkileri elbette ki onun dini inancı ile ilgili soruları ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İnsanlar onun da tıpkı Cubrân gibi dinsiz olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak durum bunun tam tersidir. Mina Urgan dinin baskısına böylesine başkaldıran Blake’in, en gerçek anlamda bir Hristiyan olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Blake’in kiliseye ve kilisenin öğretisini savunan din adamlarına karşı çıkmasının nedeni de onun gerçek bir Hristiyan oluşudur.²⁵² Gerçek bir Hristiyan olarak sadece kutsal kitap ile meşgul olmuş, ömrünü İsa’nın öğretisi peşinde geçirmiştir.

3.2.2.5. Özgürlük Teması

Özgürlük, romantik ediplerin ele aldığı temel konulardandır. Zira büyük ölçüde ihtilal ortamının sanat ve edebiyat alanındaki yansıması olan romantizm akımının ilk niteliği ve ilkesi hürriyettir.²⁵³ Edebiyatta klasik akımın tam tersi bir eğilimde olan romantik akım, içinde bulunulan duruma başkaldırıyı, herhangi bir idare ve otorite altında olmamayı ve dolayısıyla özgürlüğü önceler. Bu sebeple eserlerinde bu üslubu benimseyen edipler genellikle karşımıza bir özgürlük meşalesi olarak çıkmıştır.

Cubrân, hayatında ve edebiyatında özgürlüğe daima önem vermiştir. Üslubu, kelimeleri, kullandığı dili ve ifadeleriyle Cubrân modern Arap edebiyatının kalıplarına uymayan, kendi kurallarına göre hareket eden, baş edilemez edibi olmuştur. Bu da onun özgür

²⁵⁰ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 26.

²⁵¹ Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 27.

²⁵² Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, 557-558.

²⁵³ Çetışli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, 79.

ruhunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Biçimde ve içerikte geleneğin dışına çıkmış, daha önce edebiyatta yer alması hoş karşılanmayan konuları ele almıştır.

Cubrân eserlerinde okuyucusuna baskılara gelemeyen, kalıbına sığmayan özgür ruhlu kişilerin portresini sunmuştur. Özgürlüğü bazen Yûhannâ isimli arayışlarda bir gencin, bazen Verde isimli gelenekler ve kurallar altında ezilmiş bir kadının, bazen Halil isimli haksızlık karşısında dilsiz şeytanı beceremeyen bir gencin sesiyle savunmuştur. Karakterler ve isimleri değişse de onun özgürlüğe karşı açlığı ve tutkusu değişmemiş, aksine gitgide harlanmıştır. Örneğin Kırık Kanatlar isimli kitabında Selma'nın sevgilisinin dilinden bir başkaldırı dile getirmiş ve okuyucusuna şöyle sormuştur:

“Neden piskopos ve onun yardımcısının bizim için kazdığı bu dar tünelin içinde yaşıyoruz? Yaşam mutluluk ve özgürlük dolu, neden omuzlarımızdaki bu ağır yükü atmıyor ve ayaklarımıza bağlanmış zinciri kırıp barışa doğru huzur içinde yürümüyörüz?”²⁵⁴

Cubrân “Özgürlük olmadan yaşanan hayat ruhsuz bir vücuda benzer”²⁵⁵ diyerek hayatın bir amacının da özgür kalmak olduğunu ifade etmiştir. İnsanın özgürleşmesi Cubrân'ın düşüncesinde bütün törelerden ve kısıtlayıcı unsurlardan arınarak mümkündür. Cubrân da Blake gibi sadece özgürlüğün daha mutlu ve müreffeh bir toplum garantisi verebileceğini düşünmüştür.²⁵⁶ Cubrân kendisinin toplumdaki görevini de bu düşünceye riayet ederek tanımlamıştır. Görevinin insanların gözlerini güzelliğe ve hakikate açmak, sevgi ve özgürlüğün kaynağına yöneltmek olduğunu söylemiştir.²⁵⁷

Özgürlüğe manevi bir boyutla yaklaşan Cubrân ona yeni anlamlar vermekten de geri durmamıştır. Özgürlük onun düşüncesinde ulvi bir haldir, sıradan insanların sıradan hayatları içinde de bu yüzden kendisine yer bulamamıştır. Cubrân'a göre özgürlük Hz. Musa'nın yoldaşı, Hz. Muhammed'in sevgilisi ve Hz. İsa'nın gelinidir.²⁵⁸

Blake'e göre insan ancak isyan ederse özgürlüğe kavuşacaktır.²⁵⁹ O, Cubrân'ın da düşüncesine paralel olarak toplumun kalıplaşmış gelenek ve otoritelerinin insan için

²⁵⁴ Cibran, *Kırık Kanatlar*, 1999, 61.

²⁵⁵ Halil Cibran, *Çıkılamayan Yolculukların Dönüşü* (İstanbul: Aylak Adam Yayınları, 2017), 79.

²⁵⁶ Shabir Hussain Ganaie, *Spiritual Revival And Social Rebellion In William Blake And Khalil Gibran: A Comperative Perspective* (Hindistan: Aligarh Muslim University, 2012), 115.

²⁵⁷ en-Nâûrî, *Edebu'l Mehcer*, 347.

²⁵⁸ Şimşek, *Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı*, 153.

²⁵⁹ Ganaie, *Spiritual Revival And Social Rebellion In William Blake And Khalil Gibran: A Comperative Perspective*, 129.

bağlayıcı bir yanı olmaması gerektiğini ve insanın bunlara başkaldırarak var olabileceğini savunmuştur. “Bir sistem yaratmalıyım yoksa başkasının sistemine köle olurum”²⁶⁰ diyerek başkaldırısının ve sanatta ve edebiyatta özgür olduğunun altını çizmiştir.

Blake, bütün otoritelere karşıt bir adam olarak tanınmıştır. Özgürlükçü yapısı onu pek çok otoritenin karşısında durmaya itmiş ve hayatı boyunca, ruhsal ve toplumsal özgürlüğü aramıştır. Bu sebeple toplumdaki bütün değişimleri daha çok entelektüel bir bakışla yorumlamış ve değişimler karşısında tepkilerini buna göre belirlemiştir. Fransız Devrimi’ne sempatisi de aslında bu gerekçeyle. Blake’in bu devrim karşısındaki pozitif tepkileri devrimin yaktığı ışık sebebiyle olmuştur. Zira özgürlük ve bireysellik savunan bütün düşünceler hayatı boyunca onu beslemiştir.²⁶¹

Özgürlük Blake’in eserlerinde açıktan açığa bir savaş simgesi olarak karşımıza çıkar. Blake baskılanan ve bir yanıla kuralların, dar kalıpların içinde dönüp duran ruhların özgür bırakılması gerektiğini savunmuştur. Okuyucusuna şöyle diyerek özgür bırakılmayı ister Blake’in ruhu:

“Kemiklerimi donduran,
Bu ağır zinciri kır.
Özgür aşkı sımsıkı bağlayan
Bencil! Kibirli!
Sonsuz yasağı.”²⁶²

Blake karşılaştığı bütün otorite ve yasaları özgürlük adına reddetmiştir.²⁶³ Uğruna savaşılası bulduğu tek ve belki de en önemli değer özgürlük olmuştur. Bu sebeple kiliseye veyahut bir başka otoriteye ölümsüz bağlılık sözü vermek onun anlayışına ters düşmüştür.²⁶⁴

Cennet ve Cehennemin Evliliği, Blake’in bu özgür ruhlu yaradılışının yansıması olarak değerlendirilebilecek eseridir. Blake özgürlüğe dair kurduğu düşleri ve zincire vurulamayan inancını mitoloji ile kendine ait bir forma sokmuştur.²⁶⁵

²⁶⁰ Mona Wilson, *The Life of William Blake*, 57.

²⁶¹ Langridge, “William Blake: A Study of His Life and Art Work”, 18.

²⁶² Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, 31.

²⁶³ Ganaie, *Spiritual Revival And Social Rebellion In William Blake And Khalil Gibran: A Comperative Perspective*, 112.

²⁶⁴ Fatma Büşra Günçel, “William Blake’in Cennet ve Cehennemin Evliliği Eseri ve Coincidentia Oppositorum”, *Belgü Dil ve Edebiyat Dergisi Özel Sayı* (2023), 13.

²⁶⁵ Barboza, “As the Caterpillar Chooses: William Blake’s Hell and the Church’s Condescension”, 13.

SONUÇ

Cubrân Halil Cubrân, modern Arap edebiyatının önemli yazarlarından ve Mehcer edebiyatının en önemli temsilcilerindendir. Dünyada eserleri neredeyse yüz yıl sonra hala popülerliğini koruyan ve okunmaya devam eden Cubrân, eserlerini Arapça ve İngilizce olarak kaleme almıştır.

Cubrân, Arap edebiyatındaki değişimin şiddetli savunucularından olmuştur. Arap dilinin sadeleşmesini, klasikleşmiş kalıplardan kurtulması gerektiğini savunarak kendisi de bu düşüncenin batıdaki öncülerinden olmuştur. Edebiyattaki bu değişimin biçim dışında içerikte de olması gerektiğini düşünmüştür. Eserlerinde henüz o dönemde Arap dünyasında ve edebiyatında yeni yeni yer bulan kadın, özgürlük, dini otoritelere karşıtlık gibi konuları işlemiştir.

Edebiyattaki ilk ürünlerini roman ve öykü türünde veren Cubrân, ilk dönem eserlerini Arapça olarak kaleme almıştır. Cubrân'ın bu dönemdeki eserleri romantizm ve sembolizm etkisindedir. Eserlerini 1918'den sonra İngilizce olarak kaleme alan Cubrân, edebiyatının bu ikinci döneminde eserlerini daha felsefi ve mistik bir düşünce yapısıyla yazmıştır.

Cubrân, modern Arap edebiyatının kendine has, asi, hırçın ve melankolik ediplerindendir. Eserleri üslup ve biçim olarak ne kendinden öncekilere ne de sonrakilere benzer. Öyle ki düşünce biçimi ve edebiyattaki temayülleri ile aynı edebî ekol içinde yer aldığı arkadaşlarını ve kendinden sonra gelen edebiyatçıları da etkilediği düşünülmektedir.

Cubrân'ın bu kendine has üslubunu oluşturmada edebiyat ve düşünce dünyasında etki bırakan isimlerin katkısı yadsınamaz. Bunlardan biri de İngiliz edebiyatının mistik şairi William Blake'dir. Blake, İngiliz edebiyatında romantik akımın kurucuları arasında kabul edilmektedir. Cubrân da romantik akımın etkisinde kalan bir edip olarak eserlerini serbest bir üslupla kaleme almıştır. Kafiye kaygısı gütmemiş, mesajın anlaşılır olmasını öncelemiştir.

Kanaatimizce Blake'in Cubrân üzerindeki etkisi ilk olarak sanatta ve resimde kendini göstermiştir. Cubrân resimde bir öncü olarak Blake'i tanımış ve onun beslendiği kaynaklara yönelmiş, tarzını oluştururken Blake'in çizimlerini örnek almıştır.

Blake İngiliz edebiyatının hırçın, otorite tanımaz, kendine has şairlerindendir. Hayatı boyunca bütün otoritelere karşıtlığı, kabına sığmaz mizacı ve özgür ruhlu yapısıyla tanınmıştır. Cubrân resim eğitimi almak amacıyla Paris'e gittiği dönemde ünlü

heykeltıraş ve ressam Rodin aracılığıyla Blake'in çizimleriyle tanışmıştır. Çalışmalarını yakından inceleme fırsatı bulmuş, şiirlerini okumuştur. Bu tanışıklık Cubrân'ın ruhunda karşılık bulmuş ve ona Blake ile aynı ruhtan geldiğini düşündürmüştür. Çalışmamızın çıkış noktalarından en önemlisi Cubrân'ın Blake hakkındaki bu duygu ve düşünceleridir. Cubrân, bu dönemden sonra Blake'i okumaya ve tanımaya devam etmiştir. Romantizm ve sembolizm etkisinde inşa ettiği edebî dilini Blake'i de tanıdıktan sonra geliştirmiş, tıpkı Blake'in yaptığı gibi edebiyatta kendi tarzını oluşturmuştur. Bu çalışmada Blake'in Cubrân üzerindeki etkilerinin çeşitli alanlarda olduğu görülmüştür. Öncelikle eserlerinde tabiata ayrı bir yer ve önem veren Cubrân'ın bu konuda Blake'ten etkilendiğini düşünmekteyiz. Her ikisi de tabiatı bir kaçış ve sığınak olarak kabul etmiş, şehir hayatının insanın ruhunda yarattığı tahribatın orada sükûn bulacağına inanmıştır. Tabiat onların düşüncesinde saf, temiz ve bozulmamış olana denk düşmektedir. Şehir hayatının karmaşası ve kaostan uzaklaşmak için adeta güvenilir bir liman işlevi görmüştür.

Cubrân'ın eserlerinde ve düşünce yapısında Blake'in etkisinin en çok görüldüğü düşünülen alan ise din ve kilise hakkındaki görüşleridir. Blake dinin ve İsa'nın kilisenin temsil ettiğinden çok başka olduğu, İsa'nın bugün yaşasa kiliseyi takip etmeyeceği gibi düşünceleriyle Cubrân'ın düşünce dünyası ve edebiyatında etkili olmuştur. Cubrân da tıpkı Blake gibi toplumun benimsediği yaygın Hristiyanlık anlayışına ve kilisenin uygulamalarına karşı çıkmış, insanların yalnızca Tanrı ve Kitâb-ı Mukaddes ile meşgul olarak asıl kurtuluşa ereceklerini düşünmüştür. Kilise ve din adamları Cubrân'ın ve Blake'in düşüncesinde insanları bir koyun gibi güden yapılar olup, yaratıcının mesajından bihaber durumdadır.

Cubrân çocukluğunu dini manada tutucu bir çevrede geçirmiş olmasına ve düşüncelerinin doğuda filizlenmiş olmasına rağmen din onun için oldukça negatif çağrışımlar ifade etmiştir. Batı kültürü ile yakından tanıştığı ve etkisinde kaldığı, çalışmamıza konu olan ilk dönem eserlerinde okuyucusuna kökleri olmayan, benliğinden uzaklaşmış bir insan portresi sunmuştur. Bu da dünya hayatının ancak sınırsız özgürlük ile yaşanabilir olduğunu, benliğin bütün arzu ve isteklerinin başta din olmak üzere insan hayatındaki bütün belirleyici unsurlardan ve otoritelerden kıymetli olduğu düşüncesine yol açmaktadır. Bu düşüncenin batı dünyasındaki materyalist ve maddeci anlayışa hizmet ettiği, yaratıcıyı devreden çıkaran kendiliğinden ve gelişigüzel yaratılış anlayışına kapı aralaması da bir başka tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cubrân'ın eserleri isyan ve başkaldırı yönüyle de öne çıkmaktadır. Doğu toplumlarında gördüğü eksikleri ve kusurları söylemekten geri durmayan Cubrân, zaman zaman kendi toplumu tarafından dışlansa ve hatta kilise tarafından aforoz edilmiş bile olsa hırçın ve asi kişiliğinden geri adım atmamıştır. Cubrân'ın eserleri yayınlandığı dönemde anarşiye ve otorite tanımazlığa sebep olduğu düşünülen eserlerdir. Cubrân kökleri doğuda gövdesi batıda bir düşünür ve edip olarak Arap toplumunu uyanmaya, bu baskılara ses çıkarmaya çağırmıştır. Ancak bu çağrının kökleşmiş geleneklerin ve yaygın dini tutumun tam tersine bir yol benimsenmesi ile olacağını düşünmüştür. Blake de yaşadığı dönemde otoritelere karşıtlığı ve isyanı ile tanınmıştır. Eserlerinde daima kilisenin ve siyasi otoritenin karşısında durmuş, hayatı boyunca onlarla uzlaşmamıştır. Cubrân'ın fitraten taşıdığı baskıya gelememe ve bunun sonucunda ortaya çıkan isyana meylin Blake ile tanıştıktan sonra edebiyatında bu denli gür sesle karşılık bulduğu düşünülebilir.

Cubrân'ın Blake'ten etkilenmiş olduğunu düşündüğümüz konulardan biri de isyan ve melankolidir. Eserlerini İngiliz romantizmi ve sembolizmi etkisinde kaleme alan Cubrân'ın Blake ile arasında doğuştan gelen bazı melankolik benzerlikler olduğu görülmüştür. Melankoliye bu denli yatkın olan ediplerin, hayat boyu yaşadıkları zorluklar neticesinde gitgide bu melankolinin etkisine kapıldıkları görülmüştür. Bu pesimist düşünce yapısının Cubrân'ın yaratıcı ile bağını teslimiyet bakımından nispeten güçlendirdiği kabul edilse de dine karşı tutumunda negatif etkisi olduğu düşünülebilir. Zira hayatından kiliseyi ve ritüelleri çıkaran bir adam olarak sıkıntı ve bunalımlarında dini bir başa çıkma ve teselli vesilesi olarak görmemiş, belki de din ile arasındaki bu mesafe onun kendini daha da yalnız hissetmesine ve nihayetinde toplumdan ayrı, bunalımlı ve buhranlı bir ruh halinde yaşamasına sebep olmuştur.

Blake'in Cubrân'ın edebiyatı üzerinde etkili olduğu düşünülen konulardan sonuncusu ise özgürlüktür. Cubrân hayatı boyunca özgürlüğün bütün düşüncelerden kıymetli olduğunu düşünmüştür. İnsanın özgürlüğü uğruna bütün savaşımlara girebileceğini, prangalarından kurtulması gerektiğini ve ancak bu şekilde var olabileceğini savunmuştur. Blake de yaşadığı dönemde ve sonrasında özgürlüğe tutkunluğu ile tanınmış, eserlerinde de daima hürriyet arayıcısı olmuştur. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere bu özgürlük tutkunluğu okuyucuda Cubrân'ın köklerinden ve amacından yoksun, manası çıkarılmış bir hayat anlayışına savrulduğu vehmini uyandırmaktadır. Bununla beraber çalışmaya konu edilen eserlerinin henüz ilk gençliğinde, edebiyattaki ilk dönemlerinde kaleme

alındığı ve hayatının ilerleyen dönemlerinde bu sert çıkışlarının itidale evrildiği de unutulmamalıdır. Bu bağlamda Cubrân'ın edebiyatındaki bu geçişlerin, her iki dönem arasındaki değişim ve dönüşümün ayrıca incelendiği bir çalışmanın konusu olabileceğini düşünmekteyiz.

Yine Hristiyanlığı benimsemiş ve Amerika'da yaşamış bir Arap olarak mensubu olduğu dine bakışının da müstakil bir çalışma konusu olarak incelenmesi ve yozlaşan uygulamalara karşı tutumunun belirlenmesi bağlamında fayda sağlayacaktır. Zira batıda yetişmiş ve batı kültürüyle hemhal olmuş bir doğulu ve batıda bu denli kıymet verilip eserleri yüz yıl sonra bile elden ele dolaşan bir düşünür ve edebiyatçı olarak Cubrân'ın bu tutumu kanaatimizce kayda değer bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Ackroyd, Peter. *Blake: Bir Biyografi*. çev. Burcu Alkan. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2023.
- Alemdaroğlu, Şefika Nüvid. “William Blake: Maskesiz Bir Adam”. *William Blake: "Maskesiz Bir Adam" (1757-1827)*. Klaros Yayınları, 2019.
- Bakır, Rumeysa. *Mehcer Edebiyatında Varlık Anlayışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2012.
- Balkır, Sedat. “William Blake - Hayal Gücü ve Sonsuz Beden”. *Journal of Arts* 3/1 (2020), 1-10.
- Barboza, Noah. “As the Caterpillar Chooses: William Blake’s Hell and the Church’s Condescension”. *Vanderbilt Undergraduate Research Journal* 11 (2021), 13-17.
- Belinja, Ziyad. *Tatavvurâtü’l edebi’l-Arabî el-Hadîs fî Dav’i Hayatî Cubrân Halil Cubrân*. Hindistan: Mecmau Mâlik Dinar el-İslâmî, 2017.
- Blake, William. *Brutus and Caesar’s Ghost*. Sulu Boya, 1806. Londra, British Museum, 1954,1113.1.26.
- Blake, William. *Cennet ile Cehennemin Evliliği*. çev. Mesut Küçükoglu. İstanbul: Dedalus Kitap, 2022.
- Blake, William. *Dante’s Inferno*. Gravür, 1827. Londra, British Museum, 1969,0713.5.7.
- Blake, William. *Kehanetin Gölgeleeri*. çev. Tozan Alkan. İstanbul: Varlık Yayınları, 2020.
- Blake, William. *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Blake, William. *The Song of Los*. Kabartma Gravür, 1795. Londra, British Museum, 1856,0209.409.
- Blake, William. *Vahiy Kitapları*. çev. H. Kaan Ökten. İstanbul: Everest Yayınları, 2022.
- Blake, William. *Yaşayan Her Şey Kutsaldır*. çev. Robin Derviş. İstanbul: Epona Yayıncılık, 2019.
- Bozbeyoğlu, Sibel. *Yazınsal Akımlar*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2021.
- Cibran, Halil. *Asi Ruhlar*. çev. Muammer Sarıkaya - Eyyup Tanrıverdi. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Cibran, Halil. *Aşk Mektupları*. çev. Ersan Devrim. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Cibran, Halil. *Başkaldıran Ruhlar*. çev. Cahit Koytak. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.

- Cibran, Halil. *Bütün Şiirler ve Şiirsel Yazılar*. çev. Kenan Demirayak. İstanbul: Sen Yayınları, 2022.
- Cibran, Halil. *Çıkılamayan Yolculukların Dönüşü*. İstanbul: Aylak Adam Yayınları, 2017.
- Cibran, Halil. *Deli*. çev. Feyza Karagöz. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1998.
- Cibran, Halil. *Dünya Tanrıları*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, 2002.
- Cibran, Halil. *Ermişin Bahçesi*. çev. Tanju Sirmen. İstanbul: E Yayınları, 1989.
- Cibran, Halil. *Fırtınalar*. çev. Ahmet Murat Özel. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999.
- Cibran, Halil. *Gezgin*. çev. Sibel Özbudun. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1995.
- Cibran, Halil. *Gözlerin Fısıltısı*. çev. Hüseyin Yazıcı. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000.
- Cibran, Halil. *Haberci*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, 2004.
- Cibran, Halil. *Hak Erenler*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946.
- Cibran, Halil. *İnsanoğlu isa*. çev. Deniz Carey. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993.
- Cibran, Halil. *Kaçık*. çev. Cahit Koytak. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- Cibran, Halil. *Kırık Kanatlar*. çev. Ersan Devrim. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999.
- Cibran, Halil. *Kırık Kanatlar*. çev. Cahit Koytak. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Cibran, Halil. *Kum ve Köpük, Avare: Aforizmalar, Meseller*. çev. İlyas Aslan. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008.
- Cibran, Halil. *Meczip*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Cibran, Halil. *Öncü*. Kapı Yayınları, 2012.
- Cibran, Halil. *Vadinin Perileri*. çev. Cahit Koytak. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- Cubrân, Cubrân Halil. *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halîl Cubrân*. Beyrut: Mektebetu's-Sâdır, 1949.
- Cubrân, Cubrân Halil. *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halîl Cubrân*. Beyrut: Mektebetu's-Sâdır, 1949.
- Cubrân, Cubrân Halil. *el-Mecmu'atu'l-kâmile li müellefâti Cubrân Halîl Cubrân*. Beyrut: Mektebetu's-Sâdır, 1955.
- Cubrân, Cubrân Halil. *Jesus, Son of Man*. Karakalem, 1928. Telfair Museums, 1950.8.22.

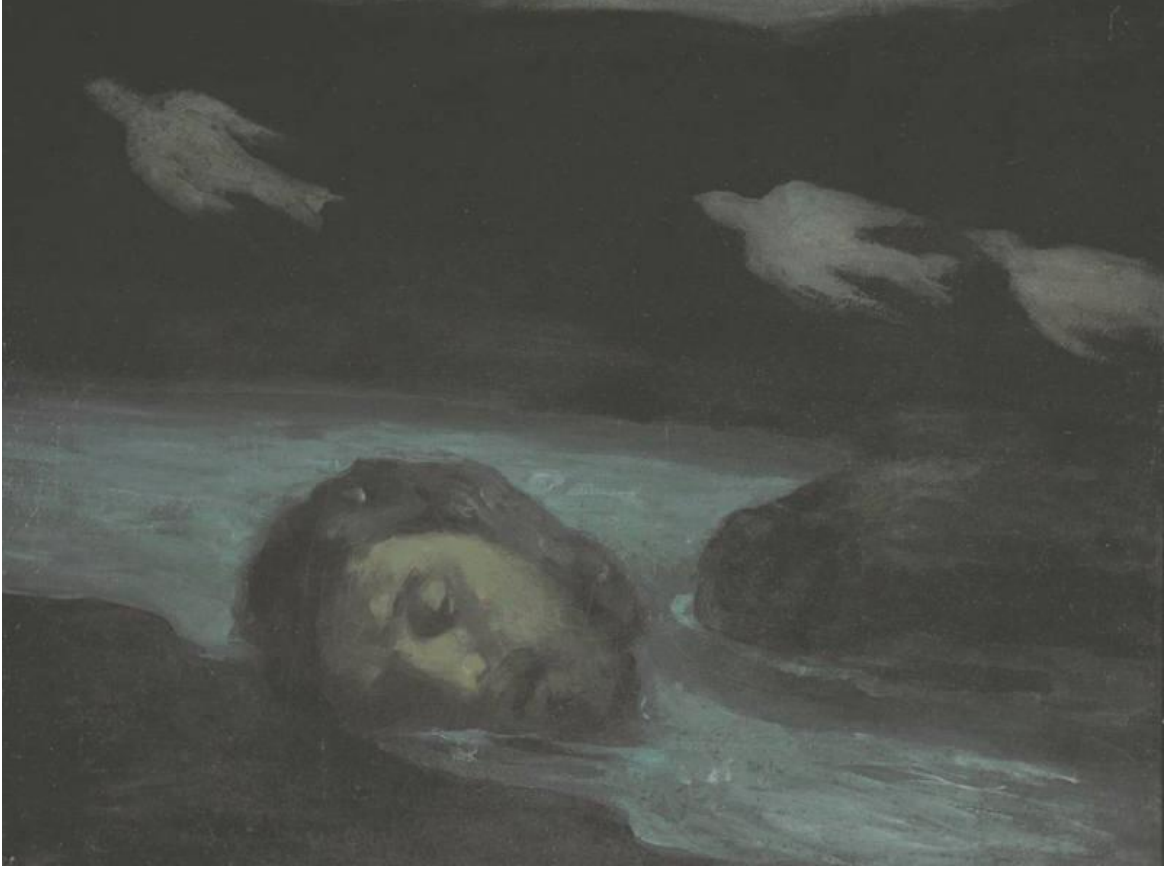
- Cubrân, Cubrân Halil. *Spirit of Light or Spiritual Communion*. Sulu Boya, 1921. Telfair Museums, 1950.8.8.
- Cubrân, Cubrân Halil. *The Blessed Mountain*. Sulu Boya, 1926. Telfair Museums, 1950.8.7.
- Cubrân, Cubrân Halil. *The Head of Orpheus Floating Down the River Hebrus to the Sea*. Yağlı Boya, 1908 1914. Telfair Museums, 1950.8.4.
- Çetinkaya, Hamide. *Cibrân Halil Cibrân'da Dil, Din ve Kadın Anlayışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Çetişli, İsmail. *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2021.
- Çiçek, Mehmet Selim. *Halil Cibran'da Varoluşçu Temalar*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2022.
- Çobanoğlu, Süleyman. *Hudayinabit*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 6. Basım, 2022.
- Dallılar, Ajda. *William Blake: More Than a Poet*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2010.
- Dede, Şerife. *Cibrân Halil Cibrân ve El-Ecnihatu'l-Mutekessire İsimli Romanının Mehcer Edebiyatı'ndaki Yeri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- Demirayak, Kenan. "Cibrân Halil Cibrân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/259-262. Ankara, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cibran-halil-cibran>
- Doğru, Erdinç. *Mehcer Edebiyatı ve Arap Edebiyatına Etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1998.
- Durak, Hilal - Yeşildağ, Abdussamed. "Cibran Halil Cibran Kırık Kanatlar Romanının Sosyolojik /Dini Açıdan Bir İncelemesi". *Cibran Halil Cibran Kırık Kanatlar*. Ankara: İksad Yayınevi, 1. Basım, 2020.
- Fahûrî, Hanâ el-. *Târîhu'l edebi'l-Arabî*. Beyrut: Mektebetu'l-Bûlisiyye, 2. Basım, 1953.
- Ganaie, Shabir Hussain. *Spiritual Revival And Social Rebellion In William Blake And Khalil Gibran: A Comperative Perspective*. Hindistan: Aligarh Muslim University, 2012.
- Günçel, Fatma Büşra. "William Blake'in Cennet ve Cehennemin Evliliği Eseri ve Coincidentia Oppositorum". *Belgü Dil ve Edebiyat Dergisi Özel Sayı* (2023), 141-152.
- Günday, Hüseyin. *Cubrân Halil Cubrân ve Çağdaş Arap Edebiyatındaki Yeri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2002.
- Günday, Hüseyin vd. "Literary Influences of Gibran Khalil Gibran". *International Journal of Business and Social Science* 6/3 (2015), 148-154.

- Güven Akın, Gonca. *Yunus Emre ve Halil Cibran'ın Eserlerinde Mekân - Şiir İlişkisine Karşılaştırmalı Bir Bakış*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2023.
- Hâlid, Ğassân. *Cibrân 'ul-feylesûf*. Beyrut: Müessesetü Nevfel, 1983.
- Halmanit, Caroline. "Cubrân Halil Cubrân fî Tatvîri'l edebi'l-Arabî el-Hadîs". *Al-Turâs* 20/1 (2014), 83-97.
- Harmancı, Hasan. "-Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin 'el-Lüzûmiyyât'ı ile William Blake'in 'Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları' adlı eserlerinde pesimizm". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 26 (Şubat 2022), 825-840.
- Huveyyik, Yusuf el-. *Halil Cibran'la Anılarım*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002.
- Huveyyik, Yusuf el-. *Zikrayâtî me'a Cubrân*. Beyrut: Müessesetü Nevfel, 2. Basım, 1979.
- Imanquliyeva, Aida. *Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemeleri*. çev. Reşad İlyasov - Qiyas Şükürov. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Köşeli, Yusuf. "Cubrân Halîl Cubrân'ın 'Araisu'l Murûc' Adlı Eserinde Romantizm Etkileri". ed. Abdussamed Yeşildağ. 1-26. Ankara: İksad Yayınevi, 2021.
- La Belle, Jenijoy. "Michelangelo's Sistine Frescoes and Blake's 1795 Color-printed Drawings: A Study in Structural Relationships | Jenijoy La Belle | Blake/An Illustrated Quarterly | Volume 14, Issue 2". Erişim 09 Ocak 2025. <https://bq.blakearchive.org/14.2.labelle>
- Langridge, Irene. "William Blake: A Study of His Life and Art Work". Erişim 30 Kasım 2024. https://www.gutenberg.org/cache/epub/37407/pg37407-images.html#Page_1
- Marshall, Peter. *Bir Anarşist Olarak William Blake*. çev. Ege Acar. İstanbul: Sub Yayıncılık, 2019.
- McCoy, Ann. "A Greater Beauty: The Drawings of Kahlil Gibran | The Brooklyn Rail". 29 Temmuz 2024. Erişim 10 Ocak 2025. <https://brooklynrail.org/2023/07/artseen/AGreaterBeautyThe-Drawings-of-Kahlil-Gibran/>
- Medici, Francesco. "Twenty Drawings: Gibran's Concept of Beauty". *Kahlil Gibran Collective Inc*. Erişim 08 Ocak 2025. <https://www.kahlilgibran.com/latest/113-twenty-drawings-gibran%E2%80%99s-conception-of-beauty.html>
- Mona Wilson. *The Life of William Blake*, 1927. <http://archive.org/details/lifeofwilliambla0000mona>
- Nâûrî, İsa en-. *Edebu'l Mehcer*. Mısır: Daru'l Maarif, 1988.
- Necm, Muhammed Yusuf. *el-Kıssatu fî'l-edebi'l-Arabiyyi'l-Hadîs*. Kahire: Daru Mesîr, 1952.

- Nuayme, Mihail. *Cubrân Halil Cubrân: Hayâtuhu, Mevtuhu, Edebuhu, Fennuhu*. Beyrut: Mektebetu's-Sâdır, 3. Basım, ts.
- Raine, Kathleen. *William Blake*. Londra: Longmans Green and Co London, 1951.
- Saydah, George. *Edebünâ ve üdebâ'ünâ fi'l-mehâciri'l-Emrîkiyye*. Beyrut: Daru'l-İlm, 1957.
- Şimşek, Sultan. *Amerika'daki Arap Göç Edebiyatında Din Anlayışı*. Almanya: Türkiye Alim Kitapları, 2015.
- Şimşek, Sultan. *Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2011.
- Tutaş, Nazan. "William Blake'de Masumiyet ve Tecrübe: Kuzu ve Kaplan". *Folklor/Edebiyat Dergisi* 20/78 (Şubat 2014), 83-90.
- Urgan, Mina. *İngiliz Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Ürün, Ahmet Kâzım. *Modern Arap Edebiyatı*. Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018.
- Yazıcı, Hüseyin. "Cibrân Halil Cibrân'da Katharsis". *Şarkiyat Mecmuası* 41 (2022), 215-232.
- Yazıcı, Hüseyin. *Göç Edebiyatı: Doğu'yu Batı'ya Taşıyanlar*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2022.
- Yazıcı, Hüseyin. *Göç Edebiyatı-Doğu'yu Batıya Taşıyanlar*. İstanbul: Akdem Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Yazıcı, Hüseyin. "Mizacı ve Düşünceleri Arasında Çırpınan Bir Şahsiyet: Cibran Halil Cibran Öncesi Orta Doğu'ya Kısa Bir Bakış". *Şarkiyat Mecmuası* 13 (Şubat 2008), 135-158.
- Young, Barbara. *Haze'r-Racul Min Lübnân: Cubrân Halil Cubrân*. Beyrut: Daru'l-Endülüs, 1953.
- "The French Revolution (Poem)". *Wikipedia*, 03 Kasım 2024. [https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=The_French_Revolution_\(poem\)&oldid=1255250489](https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=The_French_Revolution_(poem)&oldid=1255250489)
- الاتجاهات الحديثة في الأدب العربي : أدب المهجر Haziran 2022. <https://albasulislami.com>

EK

Ek 1: Cubrân Halil Cubrân, *Orpheus'un Başı Hebrus Nehri'nden Denize Doğru Yüzüyor*

Kaynak: Cubrân Halil Cubrân, *The Head of Orpheus Floating Down the River Hebrus to the Sea* (Yağlı Boya, 1908 1914, Telfair Museums, 1950.8.4.), No: 1950.8.4

Ek 2: Cubrân Halil Cubrân, *Işığın Ruhu Ya Da Ruhsal Birlik*

Kaynak: Cubrân Halil Cubrân, *Spirit of Light or Spiritual Communion* (Sulu Boya, 1921, Telfair Museums), 1950.8.8.

Ek 3: Cubrân Halil Cubrân, *Kutsal Dağ*

Kaynak: Cubrân Halil Cubrân, *The Blessed Mountain* (Sulu Boya, 1926, Telfair Museums, 1950.8.7).

Ek 4: Cubrân Halil Cubrân, *İnsanoğlu İsa*

Kaynak: Cubrân Halil Cubrân, *Jesus, Son of Man* (Karakalem, 1928, Telfair Museums, 1950.8.22).

Ek 5: William Blake, *Dante'nin Cehennemi*

Kaynak: William Blake, *Dante's Inferno* (Gravür, 1827, Londra, British Museum), 1969,0713.5.7.

Ek 6: William Blake, *Los'un Şarkısı*

Kaynak: William Blake, *The Song of Los* (Kabartma Gravür, 1795, Londra, British Museum), 1856,0209.409.

Ek 7: William Blake, *Brütüs ve Sezar'ın Hayaleti*

Kaynak: William Blake, *Brutus and Caesar's Ghost* (Sulu Boya, 1806, Londra, British Museum), 1954,1113.1.26.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Sabiha ERDİL	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. Sabiha Erdil - Şükrü Şirin, “Cubrân Halil Cubrân’ın Edebiyatında Doğulu Kadın ve Evlilik: Verde el-Hânî Örneği”, <i>Ağrı İslami İlimler Dergisi</i> 10/15 (2024), 143-164.	